

314407
25
O'. RASULOV

YAKKAXON QO'SHIQCHILIK

TOSHKENT

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIJ VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON DAVLAT
SAN‘AT VA MADANIYAT INSTITUTI**

O‘LMAS RASULOV

YAKKAXON QO‘SHIQCHILIK

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi
tomonidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan*

Toshkent – 2017

UO‘K:784.1(072)

KBK:85.314ya7

R-25

**R-25 O‘lmas Rasulov. Yakka qo‘shiqchilik. (O‘quv qo‘llanma).
–T.:«Barkamol fayz media», 2017, 180 bet.**

ISBN 978-9943-5010-6-5

Ushbu o‘quv qo‘llanmada yakkaxon qo‘shiqchilik pedagogikasi va ijrochiligining eng murakkab jarayonlarini puxta o‘zlashtirishga qaratilgan ovoz mashqlari jamlangan. Unda milliy musiqiy bezaklar, ovozning o‘zbekona tuslanishi va sadolanishi, ijroviy-ijodiy, ilmiy-nazariy tomonlarini ochib berish, ularni yangi avlodlar tomonidan ajdodlar merosi sifatida o‘rganilishini ta’minlashga qaratilgan mulohazalar bildirilgan.

O‘quv qo‘llanma mamlakatimiz kasb-hunar va oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, talabalar, mustaqil tadqiqotchilar, shuningdek, musiqa madaniyati bilan qiziquvchi keng kitobxonlar ommasi uchun mo‘ljallangan.

UO‘K:784.1(072)

KBK:85.314ya7

Mas‘ul muharrir:

Soibjon Begmatov – san’atshunoslik fanlari nomzodi, dotsent.

Taqrizchilar:

Mahmudjon Tojiboyev – O‘zbekiston xalq hofizi;

Sherzod Pirmatov – O‘zDSMI professori.

ISBN 978-9943-5010-6-5

© «Barkamol fayz media» nashriyoti, 2017.

KIRISH

“Barcha mashq va ohangni bir xilda chertish va kuylash shart emasdur, nedinkim, odamlarning barchasi bir xilda bo‘lg‘an ermaslar, ta‘blari ham bir-biriga muvofiq ermas, ya‘ni xalq muxtalifdurlar”¹.

Badiiy obrazlar, umuman, voqelikni ohanglar yordamida aniq ifodalay olish musiqa ilmining, jumladan yakkaxon qo‘shiqchilik san‘atining asosiy vazifalaridan biri. Ma‘lumki, o‘zbek musiqa san‘atining ajralmas qismi bo‘lgan milliy qo‘shiqchilik san‘ati juda qadim zamonlardan beri rivojlanib, yashnab, yasharib kelmoqda. Uning qonunlari murakkab va barqaror bo‘lib, lahjaviy, hududiy jarayonlarni qamrab oladi. Shu bois, an‘anaviy yakkaxonlikni o‘rganish ham, avvalo, unga tarixiy yondashuvni, qolaversa, uning ilmiy-amaliy jihatlarini to‘laqonli anglash, bilish va his etishni talab qiladi. Musiqa ilmi, ayniqsa, uning amaliyotining rivoji qator konferensiyalar, “Sharq taronalari” kabi Xalqaro ilmiy-amaliy anjumanlarda o‘z aksini topmoqda. Musiqaning boshqa sohalariga singari an‘anaviy qo‘shiqchilikning ham bunday nufuzli anjumanlarda muhim o‘rin tutishining bir qator sabablari bor albatta. Eng asosiy sabablaridan biri, xilma-xil musiqiy shakl va janrlarning an‘anaviy ijroga ta‘siri, ya‘ni an‘anaviy ijro haqidagi ilmiy-nazariy fikrlarni umumlashtirishning yangi bosqichga ko‘tarilib borayotgani kuzatiladi. Ta‘kidlash lozimki, o‘zbek musiqa san‘atining jahon afkor ommasi nazdidagi ahamiyati kun sayin oshib bormoqda.

Yakkaxon qo‘shiqchilik amaliyotining barcha qirralari o‘zida nazariy qoidalarni umumlashtirib, musiqa ilmining barcha sohalarini boyitib kelmoqda. Bu musiqani, xususan ijroni ongli idrok eta olishning natijalarini, tom ma‘noda har tomonlama o‘rganishning samarali mahsulidir.

¹ Kaykovus “Qobusnoma”. Toshkent. O‘qituvchi nashriyot matbaa uyi. 2011 yil. 148-bet.

Darqamijskiy o‘z o‘quvchisi V.Karmalnayaga yozgan xatlarining birida shunday degan ekan: ovoz to‘g‘ridan-to‘g‘ri so‘zni ifodalay olishni xohlayman, chunki ijroning haqiqati aslida mana shunda deb hisoblayman.”²

An’anaviy xonandalik bir qator uzluksiz rivojlanib boruvchi omillarga tayanadi: kuy, she‘r matnini puxta o‘rganish, ijro maqsadini imkon qadar to‘la ochib berish, ovoz yo‘nalishidagi ornamentik qoidalarni aniq ifodalash ana shunday omillardandir. Milliy musiqiy bezaklar, ovozning o‘zbekona tuslanishi va sadolanishini ta‘minlash, ijro jarayonini to‘laligicha va alohida-alohida holda uni o‘rab turgan ijroviy-ijodiy, ilmiy-nazariy tomonlarini qiyosiy o‘rganish san’atkorlar oldida turgan asosiy vazifalardan biri.

Ijroni qiyosiy o‘rganish, tahlil qilish, mohiyatini anglashda innovatsion vositalar, xususan ovozli yozuvlar va albatta ustozona jonli ijrolardan foydalanish talab etiladi.

XIX asrning oxiri, XX asrning 80-yillarida fonograf, gramplastinka yozuvlari, XX asrning 40-yillaridan bugungacha davom etib kelayotgan magnit tasmalaridagi va boshqa texnik vositalarda mavjud musiqiy asarlardan qiyosiy foydalanish, ularni ilmiy-nazariy jihatlarini boyitib borish, musiqa fani nazariyasi, jumladan amaliyoti o‘tmishini anglatuvchi, kelajagini belgilovchi ko‘zgudir, nazarimda.

Zero, biz ushbu qadimiy va zamonaviy vositalarda ustozona ijrolarda yozilgan xilma-xil talqinlarni ko‘ramiz. Ifodaviy vositalarni anglaymiz. O‘ziga xos ovoz va ohang munosabatlarini his etamiz, xullas, milliy qo‘shiqchilikning rivojlangan va rivojlanishi lozim bo‘lgan jihatlarini aniqlaymiz. Bu esa o‘z navbatida, “Zamonaviy ijro” shaklida odat tusiga kirib borayotgan turli darajadagi asarlarni to‘g‘ri anglashimizni ta‘minlash bilan birga bunday ijro niqobi ostida urchib borayotgan, o‘zbek xalqi ma‘naviyatidan tashqarida shakllangan yot musiqiy asarlarga ayniqsa, qo‘shiqlarga to‘g‘ri baho berish imkoniyatini beradi bizga... “Agar insonning qulog‘i yengil-yelpi, tumtaroq ohanglarga o‘rganib qolsa, bora-bora uning

² Очерки по методики теории и сольфеджио. Сборник статей. Музгиз, 1954 год.

hadliy dldi, musiqa madaniyati pasayib ketishi, uning ma'naviy olami-
ni noxta tushunchalar egallab olishi ham hech gap emas. Oxir-oqi-
baida bunday odam "Shashmaqom" singari milliy merosimizning
noyob durdonalarini ham, Motsart, Betxoven, Bax va Chaykov-skiy
kabi dunyo tan olgan buyuk kompozitorlarning asarlarini ham qabul
qilishi qiyin bo'ladi"³.

Musiqa madaniyati, uning tarkibiy qismi bo'lgan fikrlar, mulo-
hazalar, ilmiy-amaliy tushunchalar zahirida rivojlanib boradi. Shub-
haniz, musiqa madaniyatini yuzaga chiqishida ijroning tutgan o'rni
beqiyos. Musiqani ijrosiz tasavvur ham qilib bo'lmaydi: an'anaviy
ijroning tub mohiyati milliylikda, milliylikning mohiyati xalqning
ichki kechinmalarini aks ettiruvchi ohanglarda. Ularni ba-diiy obraz
darajasiga ko'taruvchi musiqiy bezaklar, ohanglar, zarblar, tabiiyki,
tovushlardir.

An'anaviy yakkaxon qo'shiqchilikning mazmunini bildiruvchi bu
omillarga alohida e'tibor berish lozim. Bu jarayon vokal pedagogi-
kaniyning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Haqiqiy
ijrochi ham xalqona, ham oddiy, ham falsafiy ohanglar yordamida
hayotiy obrazlar yarata oladigan san'atkor bo'lsagina, uning har bir
ijrosi musiqa madaniyatining yorqin sahifasiga aylanadi. Demak, ijro
bu juda murakkab ayni vaqtda, jonli, ilmiy-amaliy jarayon. U tinimsiz
yangilanib, o'zgarib boradi. Haqiqiy ijro mahorat badiiy san'at na-
munasi, hunarning eng mukammal bosqichidir. Mohirona ijro san'ati
bilan yo'g'rilgan har qanday musiqiy asar musiqa madaniyatining
eng noyob ko'rinishi, u voqelik, bayramidir. Ana shunday ijrolargina
tabiiy, professional ijro jarayonini tashkil etadi. Musiqa san'ati amali-
yoti va nazariyasining oltin pillapoyasi mana shunday ijro va ijrochi-
lardir. Demak, ijrochilikning asosi-ijro, uning sifatini belgilovchi
omil ham ijro. Ayni vaqtda, ijro tajribalari yig'indisi o'laroq, musiqa
ilmi, nazariyasi, pedagogikasini qadimiy va yangi ohanglarning xil-
ma-xil talqinlari bilan boyitadi. Shu bois, ijroni hech ikkilanmasdan
jonli jarayon desa ham bo'ladi. Mazkur jarayonni talabalarda to'g'ri,

³ I.A.Karimov. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat. 2008.
103-bet.

aniq shakllanishida ovoz mashqlari eng zarur va boshlang'ich vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Eng mukammal soz-inson ovozi, degan gapni ko'p takrorlaymiz. Qo'shiq tinglayotganda, kuylayotganda, ayniqsa, uni o'rgatayotganda bu hikmatli so'zning bejiz aytilmaganini anglaymiz. Bu so'zlar har bir o'qituvchining shioriga aylanishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, o'qituvchi ovoz shakllantiruvchi zarur holatlar ko'nikmalarni to'g'ri, aniq shakllanishni ta'minlovchi unsurlarga alohida e'tibor qilishi kerak. Darvoqe, biz ovozni eng mukammal soz dedik. Nazarimda, bu sozning birinchi tori – ong, ikkinchi tori – ovoz, uchinchi tori – nafas, to'rtinchi tori – talaffuz... An'anaviy qo'shiqchilikda mavjud barcha jarayonlar mana shu "tor"larni sozlashga qaratilishi lozim. Ulug' allomalardan Abu Ali ibn Sino e'tirof etgan "Inson ovozi" deb atalmish muqaddas "cholg'u"ning xonandalikdagi barcha ilmiy-nazariy qoidalar asosida sozlanishining ham ilk ibtidoiy omillaridan biri ham mashqlar-ovoz mashqlaridir.

Mashqlar nafaqat ovoz, balki talaba ongi, shuuri, xususan, estetik didining shakllanishida muhim vositadir.

San'at, ijod, ijro – bular estetikaning muhim qirralaridandir. Bo'lg'usi qo'shiqchi mashqlarni bajarish jarayonida kuylashning barcha estetik, psixologik, badiiy jihatlarini his qilib borsagina pedagog o'z maqsadlariga to'laqonli yetgan bo'ladi. Mashqlarga shunday bir tus berish kerakki, talaba go'zallik va xunuklik, tubanlik va yuksaklik haqidagi tushunchalarni to'g'ri idrok eta olsin. Mazkur jarayon bo'lg'usi xonandada estetik did va tarbiyani shakllantirib boradi. Ma'lumki, ezgulik g'oyalari bilan yo'g'rilgan har qanday asar, jumladan musiqiy asar va mashqlar, talabada odob va axloq tushunchalarni rivojlantirib borish kerak. San'at – estetika, estetik didning eng to'liq va mukammal ifodasi. Estetikaning bu kategoriyasi shaxs rivojining uyg'unligi, ya'ni go'zallikni yaratish, olijanob bo'lish, erkin ijod qilishga o'rgatadi, yaratuvchilik qobiliyatini erkin zohir bo'lishini ta'minlaydi, talabani badiiy ijod namunalaridan zavqlantiradi. Badiiy ijod bilan shug'ullanish, bu go'zallikka intilish, oqibatda uni yaratish demakdir. Bu intilish

Ijodkorni, ijrochini ma'nan go'zal va odobli bo'lishini talab qiladi. "Go'zallik axloq-odobning tug'ishgan singlisidir" degan edi, rus yozuvchisi Belinskiy...

Qissadan hissa shuki, ovoz mashqlarini tanlayotganda, pedagog asosan, mana shu mezonlarni ham unutmasligi kerak. Maqomlardan, mumtoz musiqiy asarlardan, bastakorlar yaratgan klassik asar-lardan, xalq og'zaki ijodi namunalaridan ana shu mezon talabidagi badiiyatni istagancha topish mumkin.

Demak, ovoz mashqlarini ko'proq o'zbek xalq musiqa merosi asosida tanlash maqsadga muvofiq. Bunday mashqlar talabaning mamlakatimiz tarixiga bo'lgan e'tiborini oshiradi kela-jagiga ishonch paydo qiladi.

O'zbek xalqining ko'p asrlik boy tarixi, ajoyib ma'naviy merosi bilan haqli ravishda faxrlanish tuyg'usi, o'tmishni qo'msash emas, balki qadimiy tarixni, xalq yaratgan moddiy va ma'naviy boyliklarni keng o'rganish va ochib berish, ularni yangi avlodlar tomondan ajdodlar merosi sifatida o'rganishni ta'minlashdan iborat.

I-BOB

1.1. Muqaddima

Abu Nasr Forobiy musiqiy iqtidorni quyidagi uch bosqichga ajratadi: g'ariza-insondagi sozga, ovozga bo'lgan moyillik, kuy tinglash, ijro etish qobiliyati; intuitsiya – his etish. Kuyni ruhiy holat sifatida idrok etish, o'rganish lozim. Sozanda, xonanda asarni ijro etayotganda qaysi parda yoki ohangda ekanligini, ularda qanday kuylash kerakligini o'ylab ham o'tirmaydi. Asar ijrochi qalbida yashab yetiladi. So'ng ma'lum tovushlar va ularning harakati sifatida shakllanadi. Intellekt – aql darajasi. Bu daraja shundan iboratki, unga erishgan ijrochi kim uchun qanday asar ijro etayotgani, uning tuzilishi, g'oyasi, shakl va mazmunini idroklashga qodir bo'ladi. Forobiy musiqiy asarni idrok etish va yaratish jarayonini musiqa ilmining eng mukammal bosqichi deb qaragan.

Badiiy obrazlar, umuman, voqelikni ohanglar yordamida yorqin ifodalay olish haqiqiy ijro va ijrochilikning ko'zɡusidir. Ijro aslida juda murakkab jarayon. Ayniqsa, xalq ijrochisi darajasida bo'lish uchun o'sha xalq ohanglarida mavjud barcha ta'sirchan ijroviy omillarni o'z shuuri va qalbiga to'la singdirib olishni talab etadi. Ijrochining ijroda ishtirok eta-digan barcha a'zolari o'z-o'zidan erkin harakat qilishi kerak. Bunda a'zolar harakati ravon, chiroyli bo'lishi talab etiladi. Haqiqiy xonanda o'z ovozini inson qalbining oltin kalitiga aylantira olishi lozim. Uni eshitgan har qanday kishi, o'zini ichidagi "men"ni bo'ysundira olgandagina ijro va ijrochi o'z maqsadiga yetgan bo'ladi. Demak, parda, ohanglarni mehr-shafqat, adolat, ezgulikka xizmat qildiradigan san'atkorgina haqiqiy sozanda yoki xonanda bo'la oladi. Ular badiiy yuksak musiqiy asarlarni inson ruhiga to'g'ri va mukammal yetkazadi. Musiqiy merosni ko'z qorachig'idek asraydi, ijro etadi.

An'anaviy qo'shiqchilik o'rgatish jarayonida o'zbek maqomlari va mumtoz musiqasida mavjud "zamzama", "hang"lardan unumli

foydalanish bo'lg'usi xonandani ajdodlarimiz tomonidan qoldirilgan muqaddas musiqiy merosga yaqinlashtiradi.

Talabanning eshitish qobiliyati, ta'bi, didini rivojlantirishda hang va zamzamalardan tashqari ovoz mashqlarining ham ahamiyati beqiyos. Yaxshi qo'shiqchi nozik ta'b, nukta fahm, ya'ni o'z ovozining nozandasi, asardagi voqelikni yarata oluvchi aktyor darajasida bo'la olishi kerak. Shu bois, ovoz mashqlari uchun ijro texnikasi bilan birga uning botiniy, zohiriy olamini boyitishga xizmat qiluvchi ohanglarni tanlash maqsadga muvofiq. Mashqlardan ko'zlangan maqsad talaffuz unioligi, ohang sofligi, nafasdan unumli foydalanish, badiiy didni shakllantirish, musiqiy bo'yoqlardan to'g'ri foydalanish, hissiyotni kuchaytirish, frazirovka (jumlaning to'g'ri ifodalash), asar shakliga putur etkazmaslik, ohang va matnga ehtiyotkorlik bilan yondashish, hulurning samarasi o'laroq yoqimli, nafis, ifodali, mazmunli, bir so'z bilan aytganda, professional kuylashga erishishdan iborat. An'anaviy xonandalikda ovoz mashqlaridan nihoyatda kam, ba'zan samarasiz foydalanish mazkur soha pedagoglarining eng noqis tomonlaridan biridir. Ustoz xonandalarda so'zsis aytiladigan maqom va katta ashula ohanglari ovoz mashqlari o'rnini bosgan. Ijroning dastlabki jarayonlarida ular ovozning pastki registrida ijro etishga mo'ljallangan maqom va katta ashulalar ohanglaridan samarali foydalanishgan. Bu jarayon jonli tilda "ovoz qizdirish", "ovoz yuritish" deb nomlangan. Turli xorijiy musiqiy oqimlarning to'xtovsiz kirib kelayotgani, yosh avlodning tafakkuridan ma'lum darajada milliy musiqiy bezaklar, ohanglar, umuman milliy musiqaga nisbatan didini sayozlashtirmoqda. Bu esa o'z navbatida milliy ruhdagi ovoz mashqlari yaratishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. "... ilmi guftor (bayon qilish) uchga bo'linadi:

1. Ovoz hosil qila olish;
2. Talaffuz eta olish;
3. So'z paydo qila olish".⁴

Ta'kidlash lozimki, bu omillarning har biri alohida-alohida qobiliyat, iqtidor talab etadi. Ularning har biri talaffuz uchun o'ta muhimdir.

⁴ Бобо Афзалиддин Кошониё 1267 туғилган. "Жовидоннома" асаридан.

Tabiiyki, bu jarayonda G'arb tajribasining eng yaxshi namunalari-dan ham bu jarayonda foydalanish tavsiya etiladi.

Mashqlar yordamida talaba bilan ishlash uning ovoz vositasi bilan yangi timsol yaratish va barcha ijroviy jarayonni o'sha timsol-ga bo'ysundirish demakdir. An'anaviy xonandalikda mashqlarning shunchaki, nomigagina bajarilishi ashulachilikda ovozni to'g'ri shakl-lantirish va rivojlantirishning zavolidir. Zero, yakkaxon qo'shiqchilik pedagogikasi va ijrochiligining eng murakkab jarayonlarini puxta o'zlashtirishning kaliti ham aynan ovoz mashqlaridir. Ularda kuy-lashning barcha qiyinchiliklarini oson hal qilishda o'z ovoziga ega bo'lish, tovushni toza, asar talabi darajasida shakllantirish, nafasni isrof qilmaslik – tejash, ijro jarayonida qichqirmaslik, ovozni mu-loyim va yengil harakatlantirish, registrlarni silliq bo'lishi, nafasdan to'g'ri, unumli foydalanish, milliy ijroga xos musiqiy bezaklar-ni professional talqin qilishga qaratiladi. Buning uchun mashqlar rang-barang, turli o'lchov va usullarda bo'lishi lozim. Mashqlar jarayonida diafragma faoliyatini kuchaytirish maqsadga muvofiq. Unli va undosh tovushlarning tiniq sadolanishini ta'minlash talab etiladi.

Ustozlar orasida ashulachilikda zarur bo'lgan tabiiylik va halollik xususiyatlari alohida e'tirof etilgan. O'z davrida ular katta izdihomlar-da ashula aytishdan, undan oldin ikki rakat namoz o'qishgan. Ruhani va jismonan poklanganlar. O'zbekiston xalq hofizi, marhum Quvondiq Iskandarov "ashulachining tomog'i, o'pkasi, oshqozoni toza bo'lishi kerak", - der edilar. Demak, bo'lg'usi xonandalarni parhezkorlikka, luqmai haromdan yiroq yurishga o'rgatib borish kerak. Bo'lajak hofiz-larning xotirasini rivojlantirishda mumtoz shoirlarning sara baytlari-ni yod olishga ustozlar alohida e'tibor qaratishgan. O'zbekiston xalq artisti marhum, Hojixon Boltayev "ashulachi kamida ming, bir yarim ming bayt bilishi kerak" degan iborani ko'p takrorlar edi.

Talabalarga mashq berish jarayonida mashqlarning shaklan va mazmunan milliy bo'lishiga alohida e'tibor qaratish lozim. Har qan-day odamning xazinasi-uning qalbi. Xazinaga har qanday narsani joylashtirib bo'lmaydi...

Ovoz mashqlari o'qitish, o'rganish jarayonining ajralmas qismini tashkil etishi lozim. Har bir darsda, har qanday asardan oldin talabaga o'sha asar ohangiga mos mashqlar berib boriladi. Bu jarayonda o'zbek tilining fonetik xususiyatlarini ham inobatga olish muhimdir. Talabalar orasida "s", "z", "r" tovushlarini to'g'ri talaffuz qila olmaydiganlar ham uchrab turadi. Bundan tashqari, aksar unli tovushlarning turli shevalarga xos, xilma-xil aytilishi hollari ham yo'q emas. Shu bois, ovoz mashqlari jarayonida qo'llaniladigan nota nomlari bilan birga undosh va unli tovushlar birikmalarini keng qo'llash tavsiya etiladi.

Ma'lumki, G'arb musiqasidagi tovushlarning nomi ma'lum bir ilohiy so'zlarning ilk bo'g'inlaridan olingan, shu ma'noda biz ham tilimizda mavjud maqom atamalarining tovush birikmalaridan foydalanmuk yomon bo'lmas edi. Buni men quyidagicha tasavvur qilaman. "Ro" – Rost maqomining birinchi ikki harfi. Rost – haq, to'g'rilik demakdir. "Mu" – Muhayyar so'zining birinchi bo'g'ini, muhayyar – hayratlanmoq. "Na" – Navo so'zining birinchi bo'g'ini, Navo – uchinchi maqomning nomi. "Cho" – Chorgoh so'zining bi-rinchi ikki tovushi, Chorgoh – Toshkent-Farg'ona maqom yo'llarini to'rtinchisi, Xorazm va Buxoro maqomlarining sho'balaridan biri. "Se" – Segoh so'zining birinchi bo'g'ini, Segoh – maqomlardan biri-ning nomi. "Xo" – Xoro so'zining birinchi bo'g'ini. Segoh maqomi sho'balaridan birining nomi. "Ta" – Tarona, maqomlar taronalari...

Xullas, ovoz mashqlarida ovozxonlik pedagogikasining barcha muammolari, yutuqlari aks etgandagina u samarali bo'ladi. Demak, tozalik, tiniqlik kabi omillar, pardani his etish, soz va ovozni eshita olish, ulardagi uyg'unlikni idrok etish – bular birlamchi omillardandir.

Ovoz mashqlarining milliy sozlar jo'rligida amalga oshirilgani maqsadga muvofiqdir. Biroq, turli shakl va darajadagi g'arbonsa musiqalarning keng iste'molga aylanib borayotganini inobatga olib, G'arb vokal tajribasidan kelib chiqib, ularni dastlabki jarayonda fortepiano jo'rligida amalga oshirish ham foydadan xoli emas. Milliy sozlarda mashqlarni bajarish jarayonida talaba ovozining qaysi cholg'uga mos kelishiga e'tibor berish kerak. Biz ovoz mashqlarini asosan tanbur,

dutor, g'ijjak jo'rligida amalga oshirishni talab etgan bo'lardik. Zero, mazkur sozlarda milliy musiqiy bezaklarni aniq ifodalash mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchi milliy xonanda tayyorlash jarayonida haqiqiy ovoznining sozga, ayniqsa, tanbur, dator, g'ijjak tovushiga bo'sunuvchan bo'lishini e'tiborga olishi zarur.

Mashqlarda asardagi musiqiy tovushlarning aniq-tiniq sadolanishi o'ta muhim omillardan biridir. Ta'kidlash lozimki, ovoz tusining softligi orqaligina asarning ichki mazmun-mohiyatini to'laqonli ochib berish mumkin. Ayniqsa, milliy qo'shiqlar ijrosidan oldin ulardagi musiqiy bezaklar, dinamik belgilarni, tovush tembrini barcha registrlarda bir-biriga imkon qadar yaqinlashtirish o'qituvchidan qancha ko'p mahorat talab etsa, bo'lg'usi hofizdan ham shuncha ko'p mashaqqat talab qiladi. O'z navbatida bu jarayon musiqiy tafakkur, ta'bni yangilovchi, rivojlantiruvchi omillarga yetaklaydigan parda, ovoz uyg'unligi tushunchalarini belgilaydigan badiiy, texnik ko'nikmalarni charxlovchi boshlang'ich vositalarning eng zaruridir. Ma'lumki, yakkaxon qo'shiqchilikda, umuman, og'zaki kasbiy xonandalikning barcha ko'rinishlarida artikulyatsiya birlamchi o'rinda turadi. Ko'p hollarda milliy qo'shiqlar ijrosida "a", "e"ga, "o", "u"ga yoki shunga o'xshash tovushlarga aylanish hollari tez-tez uchrab turadi. Bu holat ovoznining o'ziga xos sharqona fazilatidir. An'anaviy xonandalikni bunday holatlarsiz tasavvur qilish qiyin. Bunda lab, til, jag' harakatlarining o'ziga xos holatlarini to'g'ri topish talab qilinadi. Ovozning ichki qatlamini "falset"dan ham unumli foydalanish kerak. Bularsiz yakkaxon qo'shiqchilikda na pedagog, na talaba kerakli natijaga erisha oladi. Jarayonni amalga oshirishda Orifxon Hotamov, Fattohxon Mamadaliyev, Kommuna Ismoilova, Saodat Qobulova kabi hofizlarning ijrosidan keng foydalansa maqsadga muvofiq. Mashqlar kuylanayotganda, talabaning tashqi holati – o'zini tutishi, yuz tuzilishidagi ifodalar, behuda tebranmaslik, boshni qimirlatmaslik, ortiqcha harakat va zo'riqishlarga yo'l qo'maslik lozim. Zero, u kelajakda sahnadagi shaxsga aylanishi, odamlar e'tiboridagi hayratga aylanishi hech gap emas. Yangi ashulaning paydo bo'lishi – bayram. Yangi iqtidorli ashulachining paydo bo'lishi – tarixiy voqeylik aslida. Har bir yu-

tuqning zamirida mashaqqatli mehnat yotadi. Bo'lajak xonanda-talaba mashaqqatni odatga, odatni-go'zallikka aylantira olishi kerak. Tabiiyki, mashaqqatli mehnat o'rtamiyona xonanda uchun zararli bo'lishi ham mumkin, undagi ijod uchqunlarini so'ndirishi ham mumkin. Haqiqiy xonandada esa, ushbu jarayon ijroni rivojlantiradi. Ta'kidlash lozimki, ba'zi san'atkorlar, jumladan qo'shiqchilar sahna madaniyatiga uncha e'tibor bermaydi, shu bois, ijro ta'sirchanligiga deyarli erisha olmaydi. Bu tanasi, asablarini boshqarolmaslik, e'tiborini nimaga, qay tomonga yo'naltirishligini bilmaslik kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Sahnada o'zini tuta olish – bu nafaqat estetika jarayon, balki tinglovchining badiiy asarga qo'shiqchiga munosabatini shakllantiruvchi vositalarning eng asosiysidir. Professor Nherzod Pirmatovning ta'kidlashicha, "tana cholg'u sozi, qo'shiqchi tana cholg'uchidir". Qo'l, oyoq, tana, yuzdagi emotsional ko'rinishlar albatta tomoshabin nazarida bo'ladi. Bularsiz ba'zan asar, hattoki butun boshli bir konsert ham muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin. Sahna ijodkori uchun tomoshabin-ko'zgu, ko'zgu bo'lganda ham eng muqaddas ko'zgu. Ustoz xonandalarning ta'kidlashicha, ular xoh sahnada, xoh bazmlarda qo'shiq ijro qilayotganlarida odamlar orasidan o'ta shinavanda bir kishini topib, ijro davomida butun e'tiborini unga qaratar ekan. Demak, qo'shiqchi o'zini sahnada erkin his qila olishi lozim. Tuyg'ularni ifodalashda, tananing ortiqcha harakatidan tiyilishi talab etiladi. Aks holda, tinglovchining san'atkor haqidagi fikri salbiy tomonga o'garadi. Sahna madaniyatini yaxshi bilmagan qo'shiqchi, bamisoli, sozlanmagan cholg'u sozida chiroyli kuy chalishga behuda intilayotgan sozanda kabidir. Demak, qo'shiqchi uchun ikki toifa sozlarning ovozga, ruhiy holatga jo'rliigi mavjud. Birinchisi, albatta, musiqiy sozlar, ikkinchisi, uning ovozi va qo'li, yuzi, ko'zi, tanasi. Yana bir toifa soz – bu tomoshabinning qo'shiqchiga bo'lgan ruhiy va ma'naviy munosabati. Ushbu sozlarga o'z ovozi va qalbi ni sozlay olgan qo'shiqchi. Nihoyatda mukammal, badiiy-ma'naviy barkamollik kasb etadiki, bu barkamollik uni yakkaxon qo'shiqchilikning yuksakliklarga eltuvchi oltin pillapoyalarda, qiynalmasdan, ikkilanmasdan javlon urishini ta'minlaydi....

Ovoz mashqlariga – nafas, talaffuz, ma'lum darajada tana plastikasi bilan shug'ullanishning dastlabki ko'rinishi sifatida ham qaralishi kerak.

Qo'shiqchilik taqlid asosiga qurilgan jarayon emas. U tinimsiz mashqlar, mashaqqatli mehnat, ijodga aniq va to'g'ri yondashuv zamirida shakllantiriluvchi sohadir. Shu bois, ovoz mashqlarini bajarish jarayonida quyidagilarga alohida e'tibor berish lozim.

- Talaba o'zida, ovozida, tanasida noqulaylik sezmasin;
- Yelkalarini to'g'ri tutish – bu yaxshi nafas olish, ko'krak titratgichlaridan unumli foydalanishni ta'minlaydi. Boshni, bo'yinni to'g'ri tutish bu tomoq, hiqildoq muskullari erkinligi, ovoz tabiiyligini ta'minlaydi: qo'shiqchining yuzi, ko'zi mashq jarayonida soxtalikdan xoli bo'lsin, qo'llar ikki yoqqa tushirilgan, erkin holatda bo'lsin...

Yakkaxon qo'shiqchilik fanidan dars berayotgan o'qituvchilar o'z talabalarini yuqoridagi tavsiyalarga tayangan holda, ulug' mutafakkir Alisher Navoiy ta'biri bilan aytganda "So'z chamanining bulbullari" qilib tarbiyalamog'lari lozim.

Muhtaram o'quvchi mening bu izlanishlarim aks etgan qo'lingizdagi qo'llanma milliy yakkaxon qo'shiqchilikni rivojlantirishdagi ilk qadamlardan biri albatta. Tabiiyki, qo'llanma nuqsonlardan xoli emas. Ushbu qo'llanma pedagog xonandalar va talabalarning faoliyatida ozgina bo'lsa ham ijobiy samara bersa, men o'zimni baxtiyor his qilgan bo'laman.

Mazkur o'quv qo'llanma o'quv rejasiga asosan yakka o'quv mashg'ulotda zamonaviy modul dasturi (module syllabus) asosida shakllanadi.

Kursning tematik tarkibi va mazmuni		
Mavzu	Amaliy (yakka)	Mustaqil ish
I-semestr		
Yakka ijroning nazariy asoslari va xususiyatlari: tovush hosil qilish va ohangdoshlik	4	1

Asar matnini to'g'ri talaffuz etish – diksiya	4	1
Asar mazmuniga mos badiiy-musiqiy ijro etish ko'nikmasi.	2	1
O'zining shaxsiy qobiliyati, iste'dodidan umumli foydalanish va rivojlantirish	4	2
Ritmni his etish, dinamika, frazirovka	4	2
Ijroni jo'rnavor bilan uyg'unlantirish	4	2
Konsert ijrochiligi repertuaridan axloqiy-ma'naviy hamda vatanparvarlik tarbiyasida foydalanish	2	1
Hududiy (folklor) qo'shiqlari ijrochiligi	2	1
An'anaviy bastakorlar ijodidan namunalar ijro etish	4	2
Mumtoz ashulalar, katta ashula ijrochiligi	2	1
Maqom sho'balaridan namunalarni ijro etish	4	2
2-semestr bo'yicha jami	36	16

Izoh: zamonaviy modul shaklidagi tizimda keltirilgan kursning tematik tarkibiy mavzulari barcha semestrlar davomida talabalarga beriladigan tahminiy asarlar ijrosining to'laqonli bo'lishiga xizmat qiladi.

Talabaniq iqtidoridan kelib chiqqan holda taxminiy dasturga quyidagi janrdagi asarlardan namunalar kiritish mumkin:

1. Bastakorlar asarlari namunalaridan;
2. Xorazm dostonchiligi ashularidan;
3. Katta ashula namunalaridan;
4. Maqom sho'balaridan namunalar.

1.2 LAD HAQIDA

Ovoz mashqlarini bajarish jarayonida undagi pardalarning vazifasi, harakatlariga alohida e'tibor berish kerak. Boshqa xalqlar musiqasidagi kabi o'zbek mumtoz musiqasida ham tovushlar musiqiy asar talabiga ko'ra bir necha xil vazifani bajaradi. Masalan, Buzruk maqomining Saraxborida "do" pardasi qisq sadolanadi va tezkorlik bilan yuqori pardalarga intiladi. Rost maqomining Saraxborida aynan shu parda bir xil harakatda ko'proq sadolanadi. Rost pardasidagi "do" tovushi Buzruk Saraxboridagi "do" pardasiga qaraganda sekinroq harakat qiladi. Asarning boshlanishidayoq "do" pardasi Saraxborning tayanch pardasi sifatida o'zini namoyon etadi. Shu va shunga o'xshagan holatlar sababli o'zbek musiqasini Yevropacha ladda ifoda etish ancha noqulayliklar tug'diradi. Umuman, o'zbek mumtoz musiqasida lad so'zini ishlatish unchalik to'g'ri emas. Biroq, mumtoz musiqiy ohanglarni tashkil etuvchi tovushlar mutanosibligini tushuntirishning boshqa yo'li hozircha deyarli topilmaganligi sababli g'arbona lad ta'limotidan foydalanishga majburmiz.

Hozirgi kunda lad tushunchasi ma'lum bir ta'limotni anglatuvchi tovushlar yig'indisi demakdir. Lad – ruscha "ladit", ya'ni "mutanosiblashtirmoq" demakdir. U ilk bor cherkov musiqasida keng qo'llanilgan. G'arbda lad tushunchasiga muqobil o'laroq "modal", "tonal" so'zlari ishlatiladiki, ular beqaror, ma'lum bir tonliklarga bo'ysunuvchi tovushlar demakdir.

Xalq musiqasini g'arbona "lad" yoki "tonliklar" asosida o'rganish ancha murakkab va noqulaydir. Lekin bu jarayonning foydali tomonlari ham yo'q emas, albatta. Ma'lumki, musiqa, ayniqsa ijrochilik jonli jarayon. Undagi har bir ohang toza, tiniq, beg'ubor bo'lishi kerak. Badiiy matnda qattiq, yumshoq unli va undosh tovushlarning talaffuziga qanday yondashilsa, musiqiy matnda ton va yarim tonlar tozaligiga ham shunday e'tibor berishimiz kerak. Zero, lad harakatdagi tovushlarning bir-biriga muvofiq badiiy tartiboti, tarkibotidir. Aytaylik, bir kuyda yuzlab tovushlar ishtirok etadi. Ammo ular bir-biriga bog'liq holda goh pastga, goh yuqoriga deyarli doim harakatlanib

turadi. Ohang, kuy bu harakat demakdir. Yeru osmonlar va ularning o'rtasida mavjud eng kichik zarradan koinotgacha bo'lgan barcha narsalar o'z vazifasiga ega bo'lgani kabi lad ham unga asoslanib paydo qilingan. Paydo qilinajak har bir kuyda ishtirok etuvchi tovush "nag'ma"larning ham o'z vazifalari borki, bu vazifalar ularning harakatida namoyon bo'ladi. Shu bois, kuyni ko'p olimlar harakat deb ta'riflaydi. Va bu harakatlarni quyidagicha e'tirof etishadi:

- Tovushlarning bosqichma-bosqich harakati. Bu harakat barcha xalqlar musiqasiga tegishli bo'lganligi uchun "universaliy" deb ataladi;

- Tovushlarning gorizontal harakati – tovushning bir joyda harakatlanishi;

- Tovushlarning sakrama harakati. Kuy davomida uchraydigan sakramalarda, sekvensiyalarda namoyon bo'ladi. O'zbek mumtoz musiqasida sakramalar ikki, uch, to'rt parda oralig'ida bo'ladi.

- Tovushlarning o'ta lirik, kuychan harakati. Bu harakatni mumtoz musiqada amalga oshirish uchun "o'rab chalish", "bezab chalish" kabi xalqona ijro texnikasidan keng foydalaniladi. Ustozlar bu jarayonni "zamzama", "gulpartav", "gulrez", "gulgong", "qochirim" kabi xalqona musiqiy atamalar bilan ifodalashadi;

- Tovushlarning "titratma" yoki "tebranma" harakati: bizning musiqamizda bu jarayon "molish"ni eslatadi.

Musiqiy merosimizda mavjud har bir maqomni "advor", "lad" deb atash mumkin. Masalan, dugoh maqomining ilk xatlari dugoh tovushqatori yoki ladi asosida sadolanadi. Bu lad to'qqiz tovushdan iborat. Mo'tabar musiqiy risolalardagi parda, maqom, doira atamalari "lad" so'zining muqobili o'laroq, lad so'zidan kengroq ma'nolarni anglatadi. Tabiiyki, bu odat Shashmaqom tizimida ham foydalanilgan va alohida atamalar bilan belgilangan. Shashmaqomda oltita parda tizimi mavjud. Demak, har bir maqomning nomi ma'lum bir parda tizimini anglatadi. Maqomotda bunday parda tizimlari oltita: "Rost", "Buzruk", "Navo", "Dugoh", "Segoh", "Iroq". Maqom qismlarining tarkibiy bo'laklarga – dastlabki, kuy jumalarga qarab bo'linishi ham ko'p uchraydi. Bunda ladning nomi "usul" nomi bilan birga aytiladi.

Masalan: Tasnifi Segoh, Muxammasi Iroq... bu atamalarda Tasnif, Muxammas – usullarning nomi, Segoh, Iroq esa parda birliklari “advor” yoki “lad”ning nomidir. Bunday nomlanishlar o‘z navbatida har bir maqomning, ya’ni “lad”ning o‘ziga xos tomonlarini, aynan o‘sha maqom xususiyatlarini inobatga olgan holda ta’riflash demakdir. Shu o‘rinda Navo maqomi haqida to‘laroq ma’lumot berishni lozim topdik.

Musiqiy bilimgozlarda ta’lim oladigan talabalar dasturining zalvorli qismini Navo maqomiga kiruvchi asarlar, Navo maqomi asosida yaratilgan ashulalar tashkil etadi. Bundan tashqari, Navo ohanglari hududiy, an’anaviy ijrochilikning ham ko‘rkiga aylanib ulgurgan...

Navo so‘zining ma’nosi juda keng. U “kuy”, “kuy yo‘li” maqomlar tarkibidagi maqomning nomidir. Bir jihatdan Navo “musiqiy” so‘ziga ma’nodosh. Bir nozik nuqtaga e’tibor qilaylik. Gap shundaki, musiqiy so‘zi yunoncha bo‘lib, yunon madaniyatida “kuy”, umuman, nafis san’atlar – “musiqa”, “she’riyat”, “raqs” ma’nolarini anglatgan. ya’ni ohang, she’r, raqs parilari ismiga oid tushuncha. Musiqaning arabcha nomi, ilmiy risolalarda “alhon” (birligi lahn) tarzida ifodalangan. Bu yunoncha “melos” (birligi melodiya) tushunchasiga mos keladi. Aksar mutafakkirlarning musiqiy risolalarida ham alhon – kuy so‘zining ko‘pligi sifatida keladi. Najmiddin Kavkabi “alhon”ga ta’rif berar ekan, uni quyidagicha tasniflaydi: alhonul jirmiy, “oliy nav”, “mukammal kuy”; alhonul bositiy – “o‘rta nav”, “yoyiq kuy”; alxon-ul xattiy – “oddiy kuylar”. Bu yerda kuy o‘rnida bemalol Navo atamasidan foydalanish ham mumkin. Chunki u kuylar, nafis san’atlar ko‘pligini anglatuvchi tushunchadir. Bu atamada musiqa va she’riyat uyg‘unligi o‘zining yorqin ifodasini topgan. Nazarimizda, Hazrat Alisher Navoiyning tahallusi negizidagi “navo” so‘zi nafis san’atlar uyg‘unligi bilan birga haqiqat yo‘lini anglatayotgandek, go‘yo.

Ajam xalqlarida “navo” so‘zi, arab so‘zidagi “alhon” dan ko‘ra kengroq ma’no kasb etadi. Bu so‘z musiqiy tarafdin “ohang”, “maqom” ma’nosini anglatasa, ma’naviy, ruhiy tomondan – yo‘l-oddiy yo‘l emas, tariqat yo‘lini anglatadi. Muhimi, inson hayotida bu musiqiy va ma’naviy yo‘llar uning kamolotida ustivor ahamiyat kasb eta oladi. Bu holatni Yusuf Xos Hojib shunday e’tirof etadi:

“Dunyodan bexabar qalbi benavo,
Na o‘luk, na tirik, dardi bedavo”.

XVI asrda yashab o‘tgan Abdulqodir Marog‘iy ta‘riflagan maqomlar orasida “Navo”ning tilga olinishi ham bejiz emas. “Ushshoq”, “Navo” va “Busalik”, “Advor”larning ta‘sir kuchi, mardlik va shijoat uyg‘otadi. Navo ohanglari turkiy xalqlarning tabiatiga mosdir⁵.

Navo maqomi va atamasiga Darvesh Ali Changiy ham alohida e‘tibor qaratgan. Uning ta‘kidlashicha, Navo maqomi Hazrati Dovud alayhissalomdan qolgan. “Naqldurki, - deydi, Darvesh Ali Changiy, -qachon Hazrati Dovud lahn qilsalar, muborak halqumlaridan yet-mish xil ohang chiqar emish. Qushlar, vahshiylar – behush bo‘lar va yig‘lar emishlar. O‘sha maqom “Navo” bo‘lgan”.⁶

Maqomot tarkibiga kiruvchi barcha maqomlarning xususiyatlari, ijrosi, parda tizimi, doira usuli, ichki va tashqi tartibotlari haqidagi ma‘lumotlarni to‘liq tarzda berish tadqiqotimiz maqsadiga kirmaganligi uchun, yuqorida ko‘rsatilgan sabablar bois, Navo maqomi haqidagi tushunchalarni berish bilan kifoyalidik.

Ovoz mashqlarini bajarish jarayonida maqomlarda mavjud “hang”lar, zamzamalardan unumli foydalanish, bo‘lg‘usi xonandani akademik ijroga yaqinlashtiradi. Bunday atamani biz faqat G‘arb kompozitorlari asarlarining yuqori darajadagi ijrolariga nisbatan qo‘llaymiz, ko‘p hollarda. Ana shunday ijrolar silsilasini “akademizm” deb ataymiz. Unutmaslik kerakki, mumtoz musiqiy asarlar ijrosida ham akademizm mavjud. Bu akademizm milliy ohanglarimizning to‘laqonli ijrosi asosida vujudga keladi.

Musiqashunos olim D.Asafev ta‘kidlaganidek, “Akademizm osmondan tushgan narsa emas, faqat o‘z zamonida ayni holda xalq ijodiyoti zamirida paydo bo‘lib, ana shu ijrochilik yuqori darajaga ko‘tarilganda yuzaga keladi”.

⁵ Maqosid-ul alhon. Tehron. 1966 yil. 111-bet.

⁶ Risolai musiqiy. O‘zR FA inv.468. 10-bet.

1.3 LABLANGAN TOVUSH “ME” YORDAMIDA OVOZ REGISTRINI RIVOJLANTIRISH

Mashq tabiiy major tovush qatorida berilgan. Bizningcha, mashqni dastlab fortepiano joʻrligida bajarish maʼqulroq. Talabalarning turli musiqiy oqimlarga ergashib ketayotganligi bizni shunday qilishga majbur qiladi. Ovoz va parda munosabatlari yaxshilangach, mashqni milliy sozlarda, xususan, tanbur, dutor, gʻijjak sozlarida bajarilsa mashgʻulot yaxshi natija berishi mumkin. Mashq bajarilayotganda ovoz boylamlarining harakati yordamida har xil milliy bezaklarni amalga oshirilsa yaxshi boʻlardi. Bu jarayonda talabaga nafasdan unumli foydalanish, uni tejash koʻnikmalari singdirib boriladi.

1-mashq

1.4 UNLI TOVUSHLAR USTIDA ISHLASH

Ma'lumki, xalq musiqasini boyituvchi, undagi ohanglarning xalqonaligini ta'minlovchi omil musiqiy bezaklardir. Ular asosan unli tovushlar yordamida amalga oshiriladi. Mashqni bajarish jarayonida unli tovushlarning tiniq sadolanishi, musiqiy bezaklarning aniq ifodalanishi talab etiladi. Til, jag', halqum, tilchak kabi ovoz shakllantirishda ishtirok etadigan a'zolarining to'g'ri harakatlanishiga, faolligiga alohida e'tibor berish kerak. Mashqni tanbur jo'rligida kuyilansa ham bo'laveradi.

2-mashq

The image shows a musical score for a piece titled "2-mashq". The score is written on eight staves, each containing a line of music. The notation includes various note values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and bar lines. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 4/4. The music is written in a single system, with each staff representing a different voice or instrument part. The notation is clear and legible, with a focus on the rhythmic and melodic patterns of the piece.

Mazkur keltirilayotgan mashqlarda (3-8 gacha) pardalar tozaligi ustida ishlash, ushbu sakratma harakatlarda nafasni tejash va tilni qattiq tanglayga undosh tovushlar aniqligi darajasida tekkizish talab qilinadi.

3-mashq

4-mashq

5-mashq

Musical score for 5-mashq, consisting of six staves of music. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is written in a single line across the six staves, showing a sequence of notes and rests.

6-mashq

Musical score for 6-mashq, consisting of six staves of music. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The melody is written in a single line across the six staves, showing a sequence of notes and rests.

7-mashq

8-mashq

Mazkur keltirilayotgan mashqlar (9 - 13 mashqlar) – til va tanglay harakatini muvofiqlashtirishga qaratilgan. Undosh tovushlar aniqligiga erishish, hosil qilingan tovush birikmalarida (“do”, “to”, “ta”, “da”, “ru”, “ri” kabi) nafasni tejash, unli va undosh tovushlarni tiniq ifodalash, imkon qadar an’anaviy xonandalikka xos musiqiy bezaklardan to’laqonli foydalanish tavsiya etiladi.

9-mashq

10-mashq

11-mashq

12-mashq

13-mashq

Quyida keltirilayotgan mashqlar (14-20 – mashqlar) turli sakratma harakatlarda ovoz ravonligiga erishishga mo'ljallangan. Mashq bajarilayotganda kvinta va kvarta intervallarining toza sadolanishiga erishish talab etiladi.

14-mashq

15-mashq

16-mashq

17-mashq

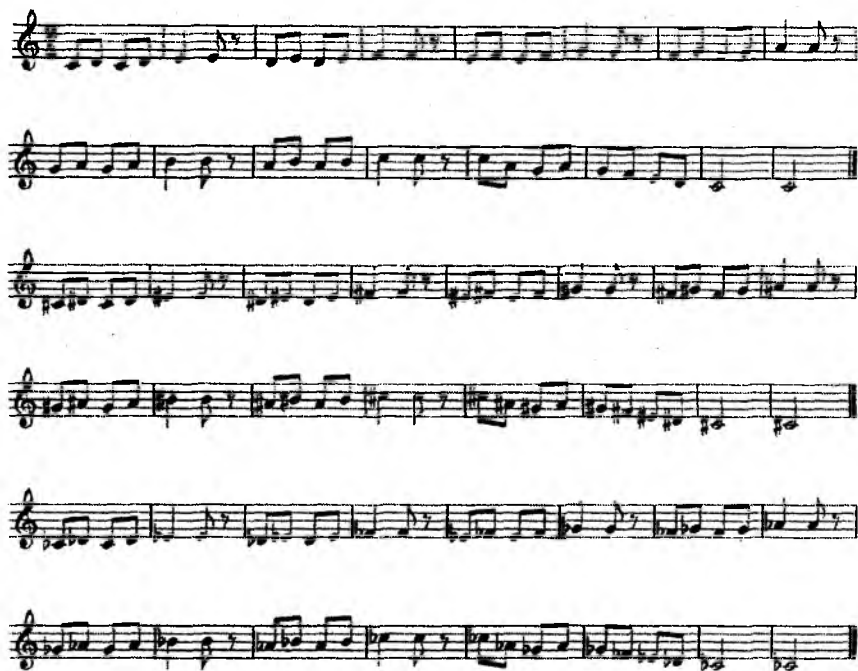
18-mashq

19-mashq

20-mashq

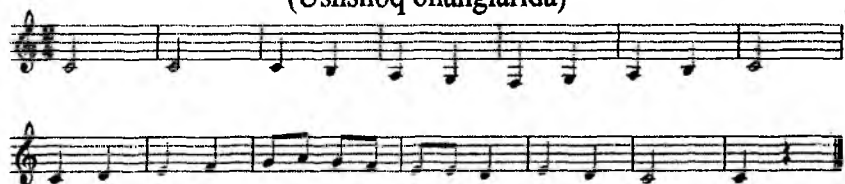
21-27 mashqlar Ushshoq ohanglarida. Mazkur mashqlarda unli tovushlarning imkon qadar labga yaqin bo'lishi talab etiladi.

21-mashq (Ushshoq ohanglarida)

An'anaviy xonandalikda shunday bir ijro texnikasi bor. Sadolana-yotgan unli tovush bir takt jarayonida boshqa unli tovushlarga yaqin holatda ijro etiladi. Masalan "a" tovushi "e"ga, "o" tovushi "o'"ga yaqinlashtiriladi. Ba'zida "u" tovushining "a"ga yaqinlashtirish holatlari ham uchraydi. Bu jarayonda ovoz shakllantirishda ishtirok etuvchi barcha a'zolar, xususan, lablar, til tez-tez harakatlantiriladi. Aksar hollarda ushbu o'zgarishga moyil tovushlarning shakllanishida kichkina tilcha va yumshoq tanglay ko'proq ishlatilishi kerak. Bunday ijroviy texnikadan marhum hofizlar Domla Halim Ibodov, Hojixon Boltayev, Berta Davidova, Rasulqori Mamadaliyevlar mahorat bilan foydalanishgan. Mashqlarning to'g'ri amalga oshirilishida yuqorida nomlari keltirilgan hofizlarning turli texnik vositalarda mavjud ovozli yozuvlariga tayanilsa maqsadga muvofiq bo'lardi. 22-25 mashqlar ijrosida shu holatga ko'proq e'tibor berilishi talab qilinadi.

22-mashq (Ushshoq ohanglarida)

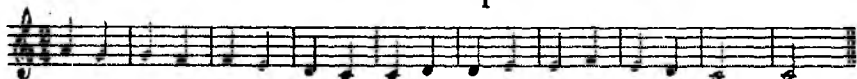
23-mashq

24-mashq

25-mashq

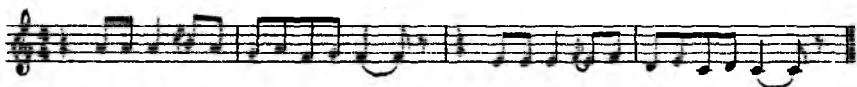

Mazkur keltirilayotgan mashqlardan maqsad shunga o'xshash tovush birikmalari yoki alohida so'z bo'g'inlari yordamida artikulyatsiyani⁷ rivojlantirish.

26-mashq

27-mashq

28–29-mashqlar Rost ohanglari asosida. Bunda parda tozaligi va tovush birikmalari talaffuzining imkon qadar yorqinroq ifodalash nazarda tutilgan. Mashqlar tanbur va doira jo'rligida "Saraxbor" usulida ijro etiladi.

28-mashq

29-mashq

⁷ Artikulyatsiya – musiqa cholg'ulari va ashulachi ovozida surunkasiga kelgan tovushlarni ijro etish usullari (I.Akbarov. Musiqa lug'ati. – T., O'qituvchi. 1997. 20-b.); diktsiya – haqida ma'lumot.

30-mashq. Tovushni sakratma harakatlari ustida ishlash. G'arb ohanglaridagi mashqlardan farqli o'laroq, sakratmalarda oltinchi bosqichni ham kiritdik. Bu mashqning milliyligini ta'minlaydi. Mashqni qonun yoki qashqar rubobi jo'rligida bajarilgani ma'qulroq. Albatta, kitobda keltirilayotgan barcha ovoz mashqlarida fortepiano sozining ahamiyatini esdan chiqarmaslik kerak. Bu zamon talabi.

30-mashq

31-34 mashqlarda unli tovushlar, tovush birikmalari ("na", "no", "ba", "bo", "pu", "po" kabi) aniq va tez ijro etishga o'rgatishlar inobatga olingan. Ushbu mashqlar yuqori pardalarda bajarilsa yanada samaraliroq bo'ladi

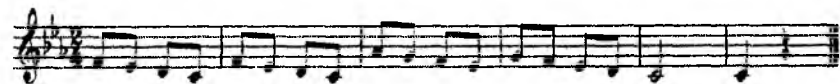
31-mashq

32-mashq

33-mashq

34-mashq

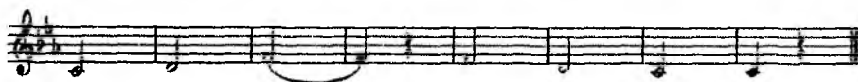
35-39-mashqlar tanbur, dutor, doira jo'rligida "Saraxbor" usulida ijro etilishi maqsadga muvofiq. Ijro jarayonida talaba ovozida sadolamayotgan ohangning hazinligiga erishish talab etiladi. Go'yo, talaba

o'zini hayajonlanayotgan va yig'layotgandek his qilsin. Har bir pardani ichki bir iztirob bilan kuylasin.

35-mashq
(Navo ohanglarida)

36-mashq
(Buzruk ohanglarida)

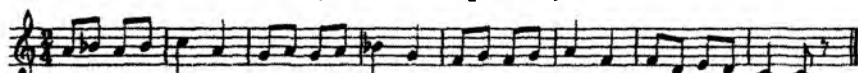
37-mashq
(Buzruk ohanglarida)

38-mashq
(Buzruk maqomida)

39-mashq
(Buzruk maqomida)

40 mashq. Minor tovush qatorlarida ijro texnikasini oshirish. Bu jarayonda o'qituvchi turli tovush birikmalaridan foydalanishi mumkin. Tilida defektologik nuqsoni bor talabalarda mazkur jarayon qiyinroq kechadi. Bunday talabalar bilan ishlash jarayonida "z", "s", "r" tovushlarining tiniqligiga alohida e'tibor berish lozim.

40-mashq

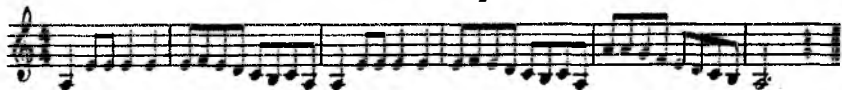

41–43-mashqlarda Qo'shchinor, Gullar bog'i ashulalarining ohanigiga tayanish tavsiya etiladi. Bu mashqlar yordamida talaba takt o'lchovlaridagi xilma-xillikni his qilib borishi nazarda tutiladi.

41-mashq

42-mashq

43-mashq

44–46-mashqlarni bajarish jarayonida an'anaviy qo'shiqchilikka xos musiqiy bezaklar yordamida nozik ichki kechinmalarni ifodalashga harakat qilinadi. Zero, Galdir qo'shig'i alohida holda yoki turkumli holda ko'proq ayollar tomonidan ijro etilgan.

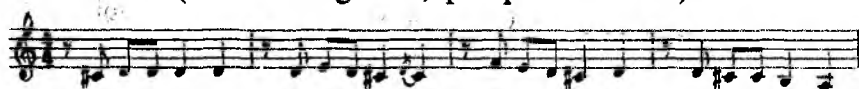
44-mashq
(Galdir ohanglarida)

45-mashq
(Galdir ohanglarida)

46-mashq
(Galdir ohanglarida, qashqarcha usulida)

47–50-mashqlarda Tanavor ohanglarini his etib kuylashga e'tibor qaratiladi. Mashqlar rubob, qonun, g'ijjak va albatta doira jo'rligida amalga oshiriladi. Ularda Tanavorga xos musiqiy bezaklar ko'proq ishlatilgani ma'qul. Talaba ovozida mavjud titratmalardan (vibratsiya) mashq jarayonida unumli foydalanish zarur.

47-mashq

48-mashq

49-mashq

50-mashq

Mazkur keltirilayotgan parchada ovozni to'g'ri shakllantirish, lab va tishlarga yaqinlashtirish va nafasni to'g'ri yo'naltirishlar inobatga olingan. 51–53-mashqlar tanbur va doira jo'rligida ijro etilgani maqsadga muvofiq.

51-mashq (Saraxbori Buzrukdan)

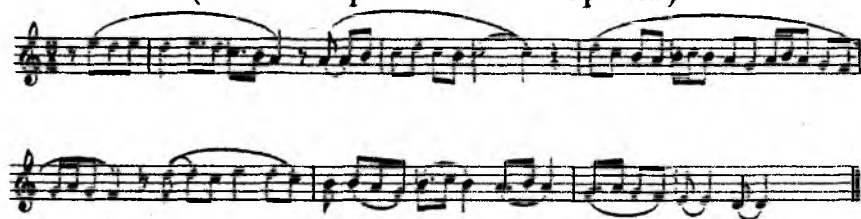

Mazkur keltirilayotgan parchalar ovoz ko'lamini kengaytirib, ovoz sadosini tiniqlashtirishga mo'ljallangan

52-mashq
(Buzruk maqomi Nasrulloidan parcha)

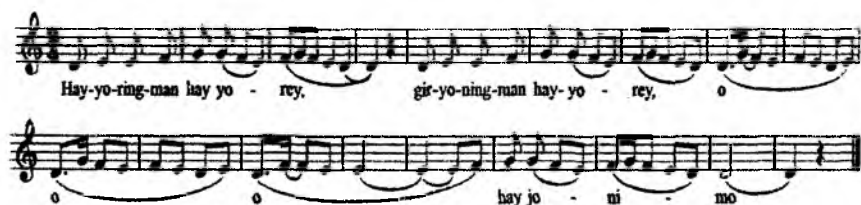

53-mashq
(Buzruk maqomi Nasrulloidan parcha)

Mazkur keltirilayotgan parchada nafasni tejash, ovozni ravonlashtirish va aniq talaffuzga erishish nazarda tutilgan. Mashq dutor va doira jo'rligida amalga oshirilgani ma'qulroq. Ta'kidlash lozimki, inson ovozi sozlarga bo'ysungan holda shakllanib boradi. Aytaylik, tanbur jo'rligida kuylagan xonandaning ovozi nimasi bilandir tanbur pardalarining sadosini eslatadi. Agar u dutor jo'rligida ijro etsa, ovozda dutor sadosi, hatto zarblariga xos holatlarni sezish mumkin. Mashq jarayonida o'qituvchi ovozda mana shu xususiyatlarni ham nazarga olishi talab etiladi.

54-mashq
(Buzruk maqomi Buxoro Irog'idan parcha)

55–59-mashqlar asosan maqomlarga kiruvchi kichik-kichik ohang-lardan tuzildi. Mashqlarni tanbur dutor, g'ijjak, doira ansambli jo'rligida amalga oshirish ma'qulroq. Ma'lumki, an'anaviy maqom ijrochiligida "shikami", "guligi", "siynagi" kabi ovozlardan ko'p foydalanilgan. Mashqlardan ko'zlangan maqsad, ovoz shakllantirishda qorin bo'shlig'i mushaklaridan, difragmadan to'g'ri va unumli foydalanish hamda ovozni ba'zi hollarda burun orqali sadolantirishga erishishdir. Shu bois, mashqlar yuqoridagi talablarga tayanilgan holda bir necha darslarda faqat tanbur jo'rligida amalga oshirilgani ma'qulroq. Mazkur keltirilayotgan parchada ovozni burun orqali sadolanishini ta'minlashga erishish talab etiladi.

55-mashq
(Buzruk maqomi Talqinchai Iroqdan parcha)

Mazkur keltirilayotgan parcha aniq talaffuzga erishishga qaratilgan.

56-mashq
(Xorazm Buzruk maqomi Nasrulloiydan parcha)

Tu oq shom kel di kul baru sa ri ul gul tux
shi tob ay - lab, xi-ro - ni sur' - a - ti - din gul
u - za xay - din gu - lob ay - lab.

Keltirilayotgan parchada ovoz harakatini takomillashtirish va tayanch pardani mukammallashtirish inobatga olingan.

57-mashq
(Xorazm Rost maqomi Faryoddan parcha)

Тун ок - шом кел - ди кул - бам со -
-ри ул гул - рух ши-тоб ай - лаб,

Keltirilayotgan parchada nafasni tejash va ijroda mungni oshirish inobatga olingan.

58-mashq
(Xorazm Rost maqomidan parcha)

Xush-dur ba-hor mav-si - mi-ning ay - shi cho - g'i-da, o'z yo - ri bir -
la bo'l - sa ki - shi vas - l(i) bo - g'i - da

Keltirilayotgan parcha, ijroda tantanavorlikni, vajahatni kuchaytirishga qaratilgan.

59-mashq
(Navo maqomi Saraxbori Navodan parcha)

jo - niza

Mazkur keltirilayotgan parchadan maqsad, ovoz ko'lamini kengaytirish va uning pardalardagi harakatini faollashtirish.

60-mashq (Navo maqomi Talqini Bayotdan parcha)

O - ta - shin gul bar - gi - din xil' - at ki, jo - no - nim - da - dur,
 xil' - at er - mas al bir o't - dur - kim, me - ning
 jo - nim - da - dur - ro.

Mazkur keltirilayotgan parcha, ijrodagi mungda – nolakorlikni chuqurlashtirishga qaratiladi.

61-mashq (Navo maqomi Orazi Navodan parcha)

Kel ey mah - vash qa - mar yang - lig' xi - rom ich - ra shi -
 tob ay - lab yu - zing din tiy - ra sho - mim - ni yo
 rut raf - i ni - qob ay - lab

1.5 TARONALAR IJROSIDA UFAR XARAKTERIDAGI YENGIL VA JO'SHQINLIKKA ERISHISH

62-mashq

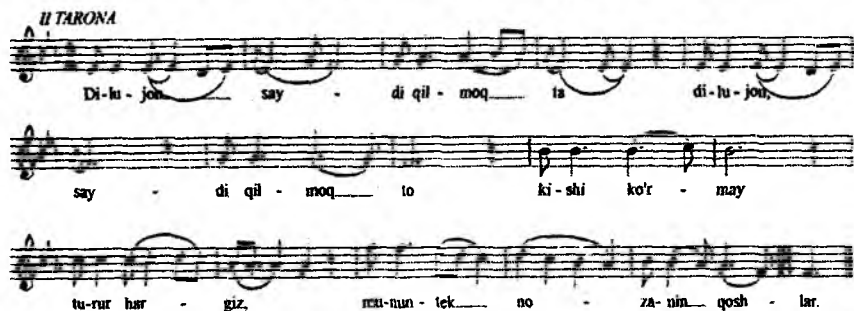
(Navo maqomi Orazi Navoning I, II taronalari)

I TARONA

Bo-qar o - lu - da-yin har_ yon bo-qar o - lu -
da-yin har_ yon o'-shal ik - ki qa-ro ko'z - lar,
xa-dan - gi_ g'am - za-sin ot - mag' xa-dan - gi_ g'am -
za-sin ot - mog' u- chun go' - yo_ qa-ro_ ko'z - lar

II TARONA

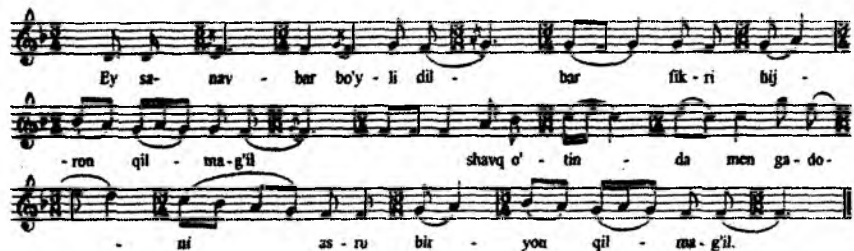

Di-lu - jon say - di qil - moq_ ta di-lu - jon,
say - di qil - moq_ to ki-shi ko'r - may
tu-rur har - giz, mu-nun - tek_ no - za-nin_ qosh - lar.

Keltirilayotgan parchalarda (63–65-mashqlar) yumshoq tanglay va tilchak faolligini oshirish e'tiborga olingan.

63-mashq

(Navo maqomi Talqinchai Mustazodi Navodan parcha)

Ey sa- nav - bar bo'y - li dil - bar fik - ri bij -
- ron qil - ma - g'il shavq o' - tin - da men ga - do -
- ni as - ru bir - you qil - ma - g'il.

64-mashq
(Navo maqomi Bayoti Sheroziydan parcha)

Musical score for 64-mashq, consisting of seven staves of music in a single system. The notation is in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The melody is written on a single line, featuring various rhythmic patterns and phrasing, including eighth and sixteenth notes, rests, and slurs. The piece concludes with a double bar line.

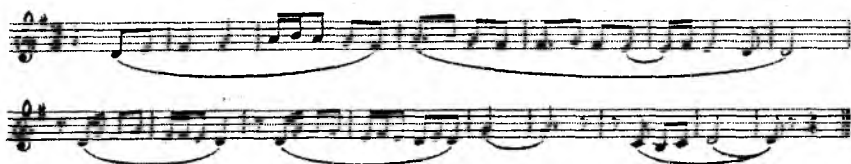
65-mashq
(Navo maqomi Bayoti Sheroziydan parcha)

Musical score for 65-mashq, consisting of five staves of music in a single system. The notation is in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The melody is written on a single line, featuring various rhythmic patterns and phrasing, including eighth and sixteenth notes, rests, and slurs. The piece concludes with a double bar line.

66-6- mashqlar o'rtida registrdagi pardalarni to'liqlatish va nolishlarni ijroda ta'minlash, ohang aniqligiga erishishga qaratilgan.

66-mashq
(Dugoh maqomi Saraxbori Dugohdan parcha)

Mazkur keltirilayotgan parchada ohangning asl holatiga erishish lozim

67-mashq
(Dugoh maqomi Soqiynomai Savti Chorghandan parcha)

Ni - go - rim mo - yi - li ag' - yor o' - lub - dur,
A - lar - g'a mu - ni - su g'am - xor o' - lub - dur
Ra-qib - lar so - ri ket - mish yo ma - gar - kim,
Me-ni be - cho - ra - din be - zor o' - lub - dur.

68-69-mashqlar ijro jarayonida mayda pardalarning (notamom pardalar) mukammalligiga erishish, ovoznining baralla sadolanishini ta'minlashga mo'ljallangan. Qadimda tanbur parda boylamlari quyidagicha ifodalangan: dastaga bog'langan pardalar tamom pardalar deyilsa, ular orasidagi barmoqlar yordamida paydo qilinadigan tovushlar notamom pardalar deb yuritilgan. Ba'zi adabiyotlarda asl pardalar va notamom pardalar deb ham aytiladi. Tayanch parda – kuy boshlanadigan va tugallanadigan parda bo'lsa, asl parda – maqom parchalarida uchraydigan tayanch pardaga yordamchi o'laroq ohanglarni pog'onama-pog'ona boyitib boradigan pardalar hisoblanadi. Ular “tamom” pardalar ham deyiladi. Ana shu tamom pardalar orasida uchraydigan yarim pardalar, chorak, nimchorak pardalar – notamom pardalar deyiladi.

68-mashq

(Dugoh maqomi Husayniy Dugohning Ufari Chorgohidan parcha)

Bil-sang nie-ni jo - no - ni-mi deh - qo - ni mu-hab- bat... Muf- lis - la - ri - g'a
 ay - la - g'an ch - so ni mu-hab- bat... Mash- sho - ta o - lib il - ki - ga gar
 ay - la - sa hay - dar Maj- nun - bo' - lur ul
 zul - fi pa - ri - sho - ni mu-hab- bat.

Ovozning baralla jarangiga erishish ko'zda tutiladi

69-mashq

(Dugoh maqomi Talqinchai Mo'g'ulchai Dugohdan parsha)

Otl - dim du - o - yu har sa - ha - re il -
 ti - jo sen - ga O - hu fi - g'o - nu no -
 la - bi - la yuz na - vo sen - ga Ne - dim
 mu - yas - sar o'l - ma - di bar - qi nu - fus -
 kim o Bir o -
 hu - zo - rin o'l - ma - di hech - mus - ta - jo sen - ga.

70–71-mashqlar murakkab zamzamalarni aniq va to‘g‘ri ijro etishga mo‘ljallangan. Zamzama maqomlarning dastlabki xatlarida uchraydi. Unda ohang so‘zsiz bo‘lib, tayanch pardagacha davom etadi.

70-mashq
(Segoh maqomi Saraxbori Segohdan parcha)

Bag' - rim - ui ti - g'i lajr i - la yuz po - ra qil - di - lar,
to yo - ri ko' - yi -
dim me-ni o - vo - ra qil - di - lar

71-mashq
(Segoh maqomi Saraxbori Segohdan parcha)

72–73-mashqlarda talabani murakkab maqom doira usullariga oʻrgatib borish nazarda tutilgan.

72-mashq
(Segoh maqomi Mo'g'ulchai Segohdan parcha)

Ko'ng-lim ol g'och, ni pa-ri maj-nu-ni shay-do qil-di-
lo, aq-lu hu-shim-ni ju-nun dash-ti-da
yag'-mo qil-di-lo, O'z-ga-cha zul-mu ta-
ad-diy-lar bi-lan qo-nim no'kif, tur-fa er-
di, tur-fa ish-lar do-g'i pay-do qil-di-lo

73-mashq
(Segoh maqomi Mo'g'ulchai Qashqarchasidan parcha)

O'r-ta-nur to-kay fi-ro-ning o-ta-shi-da jo-ni-miz,
Jo-ni-miz-g'a rah-n(i) qil bo'l-sang a-gar jo-no-ni-miz,
San ka-bi to-vus pay-kar ne-ga kel-tur
sun-xi-rom, jug'-z(i)qun mas ko'z-ga il-may kul-ba-i vay-ro-na-miz.

Mazkur keltirilayotgan parcha undosh tovushlar aniqligiga erishishga qaratilgan. Mashq tanbur va doira joʻrligida amalga oshirilgani maʼqul.

74-mashq
(Iroq maqomi Saraxbori Iroqdan parcha)

Si - rish - ki qo - nim a - yo - g'ing u - chun hi - no qi - la -
yin qa - bul tush - sa qa - ro g'im c -
zib qa - ro qi - la - yin o - o -
huy - jo nin.
A - qt - qi la' - ling - g'a jon jav - ha -
rin ni - sor ay - lay o Sa - vo - di ho - lin - ga
ko'z mar - du - min fi - do qi - la - yin, o -
o - o - o -
o - o -
huy jo - nin.

1.6 "G'AZALRONIYLIK" USTIDA ISHLASH

G'azalroniylik – bu alohida maqom san'ati bo'lib, unda g'azal baytlaridagi bo'g'inlarning iloji boricha bir-biriga yaqin tarzda, bo'lmasdan, doira usulidan chiqmasdan, takt o'lchov birligiga putur yetkazmasdan ijro etilishi talab qilinadi. Bu jarayonda baytlarning, umuman g'azalning mazmun mohiyati to'laqonli ifoda etilishi shart.

75-mashq

(Iroq maqomi Muxayyari Iroqdan parcha)

Ni - ho - li sar - v(i)-dur qad - ding qo-shing nun ul ni
hol uz - ra mi - so - li nuq - ta - i nun, xo - ling
ul mush-kin hi - lol uz - ra. O' - lib hay - ron go' - tur - man xat-ti
xo - ling - din na - zar go' - yo, ko' - zim mar - dum - la-
ri - dur nuq - ta - lar ul xat - ti xol uz - ra. o o

76–78-mashqlar ijroda murakkab usullarni his eta olib kuylash, kuylash jarayonida talaffuz, ohang tozaligiga erishish, nafasdan unumli foydalanishlar talab etiladi.

76-mashq

(Rost maqomi Saraxbori Rostning II taronasidan parcha)

Go - ful ol - ma ey zo qiy,
gul cho - g'in g'a - ni - mai tut,
vaq - ti zaysh e - rar bo - qiy,
ol cha - g'ir, ke - tur, bot tut.

77-mashq

(Rost maqomi Saraxbori Rostning III taronasidan parcha)

Ja - fo - sin chek - ma yin bo'l - mas mu - yas - sa sen -
ga, jo - ro - nim Yu - rak - ka dar -
di tek - may ta' - sir et - mas o - lu af - g'o - nim.

78-mashq

(Segoh maqomi Ajam navro'zining taronasidan parcha)

Ey pa-ri vash, bo shin - ga men has - ta - i
zor uy - ru - lay, yo - rey
No - to - von bo'l - sa ko' zing men zo - ri be
mor uy - ru - lay, yo - rey.

1-bob yuzasidan mustaqil ta'lim bo'yicha savollar va topshiriqlar

1. Ustoz xonandalar maqomdagi qanday unsurlardan ovoz mashqi o'rnida foydalangan?
2. "Ovoz qizdirish", "ovoz yuritish" ovozning qaysi registridan boshlanadi va qanday misollar orqali bajarish mumkin?
3. O'qituvchi xonandaning ovozini qaysi cholg'ular tovushiga boysunuvchan bo'lishini e'tiborga olishi zarur?
4. "Falset" ovozning qaysi qatlamiga kiradi?
5. Lad so'zining ma'nosi?
6. Dugoh maqomining ilk xatlari (dugoh tovush qatori) necha tovushdan iborat?
7. Navo so'ziga ta'rif bering.
8. An'anaviy xonandalikda sadolanayotgan unli tovushlar bir takt jarayonida qaysi unli tovushlarga yaqin holatda ijro etiladi?
9. Artikulyatsiya so'ziga ta'rif bering.
10. "Shashmaqom" nima?

2-BOB

2.1 BIRINCHI KURS UCHUN TAVSIYA ETILAYOTGAN ASARLAR

Chaman ichra

Taroh To'la she'ri

M.M. $\text{♩} = 80 - 84$

Soch - la - rim to -

-lim to - lim (ey) cha-man ich - ra.

yo - rim sen - da

ha - yo - lim (ey) cha-man ich - ra.

ke - cha xa - ting -

-ni o - lib cha-man ich - ra

bog' ich - ra (ey), gul - day kul - di ja - mo -

-lim (ey), cha-man ich - ra.

Sanobar

Iurob to'la she'ri

$\text{♩} = 76$

Sun - bul so - chin -

-ga gul - mi, gul lo - la - mi ta - qib - san,

shu lo - la mis - li yesh - nab, dil - lar - ga ko'p

yo - qib - san,

maz - mu - ni ba' - zi - lar - ni ishq o' - ti - da

yo - qib - san, ayt - gil o' - zing Sa - no - bar,

qa - yer se - ning ma - ko - ning? Far - g'o - na Tosh -

- kent yo Qo' - qon - mi osh - yo - ning?

Ko'k - sing - ga to'l - di - rib - san, sho - nu sha - raf

Qalandar V

M.M. $\text{♩} = 120-126$

Aq bir lu - hush uch di bo -
bir i - to jin qil, bo - el

shim - din, cy - pa - ri, de -
ich - ra bo'l - ma - yin, af -

vo - na - man (o),
so - na - man (o)

Ul za - mo - ni

- kim, yi - roq vas ling - din

o'l - dim, to bu dam (o)

Har ke - cha yo -

- ding - da ming yo'l uy - qu -

1.
din uy - g'o - na - man (o)

2.
man (o)

Qaydin galding

("Bahrom va Dilorom" dostonidan)

M.M. ♩ = 120 - 126

Qa - ro ko'z -

- li (cy) se - var yo - rim, so'y - la jo -

nim (cy), qay - din gal - ding?

Sha - kar - din so' - zi ma - za - il, so'y - la jo -

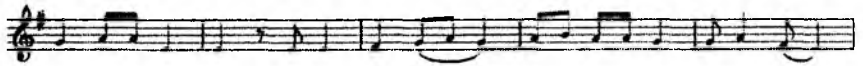
min (cy) qay - din gal - ding?

Qay - si bog' - lar - - ning no - ri - san?

Qay - si dog' - lar - ning qo - ri - san?

Qay - si jo - non - - ning yo - ri - san? So'y - la jo -

nim (ey), qay - din gal - ding?

Gal o - chi - lur

al - von al - von,

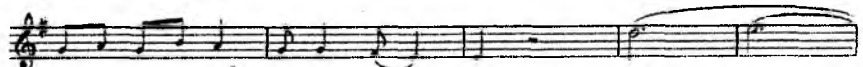
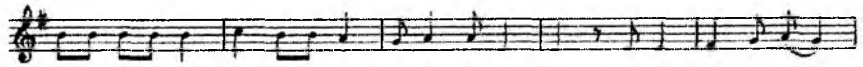
se - ni go' - rib (e) aq - lim hay - ron,

shi - rin jo - nim (ey) sa - na qur - bon,

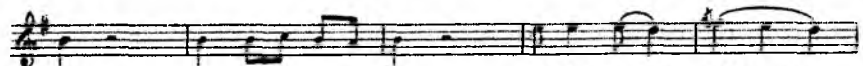
so'y - la jo - nim (e), qay - din gal - ding?

(o)

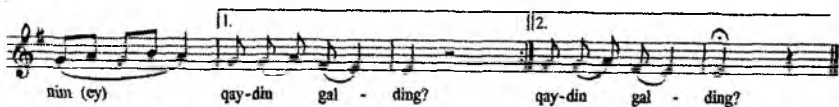
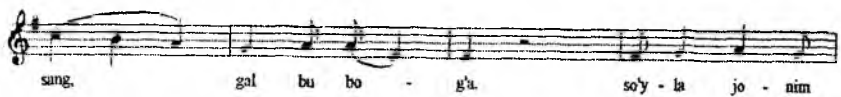

San na - chuk gal - - ding bu bo -

-ga.

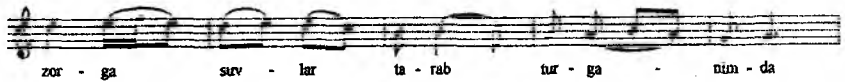
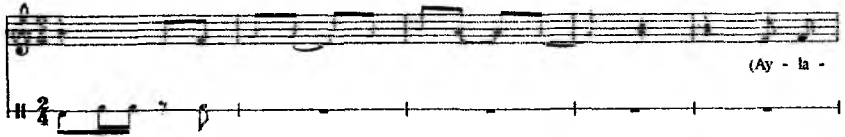
jo - nim jo - ning

Suvchi yigit ashulasi

Habibiy she'ri

M.M. ♩ = 72

Kuydirma

M.M. ♩ = 76 - 84

Ey, ko'z - la - ri xu - mo -

rim, ka - ram qil, bun - cha kuy - dir - ma,

kuy - di sab - ru qa - ro - rim,

(jo - ni - mey) di - lin kuy - gna - cha kuy - dir - ma,

kuy - di sab - ru qa - ro - rin

(jo - ni - mey) di - lin kuy - gna - cha kuy - dir - ma,

Har tong ko' - zim mash - riq - da,

kun bol - qa - di sen yoq - dan

har tong ko' - zim mash - riq - da,

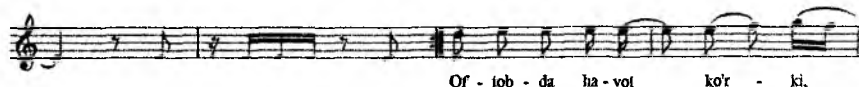
kun bol - qa - di sen yoq - dan,

of - tob - ni u yo sen - san,

(jo - ai - mey) ko' - zim to'y - gun - cha kuy - dir - ma,

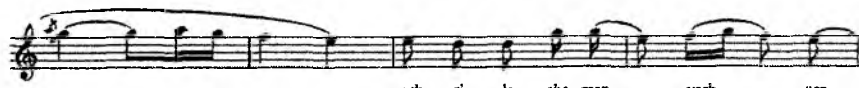
Of - tob - da ha - yot ko'r - ki,

meh - ri - la cha - man yash - nar,

of - tob - da ha - yot ko'r - ki,

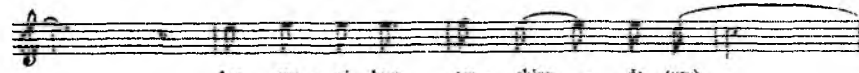
meh - ri - la cha - man yash - nar,

(o

hay jo - - - nim - sa - no)

bas sev - gi haru qar - shing - da (yey)

cha - man gul - g'un - cha, kuy - dir - ma.

Top - mush or - zu xa - yo - lim

scu - da go' - zal iq - bo - lin,

kuy - gan - mi - dir bu jo - nu (jo -

ni - mey) di - lim oz - mun - cha, kuy - dir - ma.

Bir kuy - di - rib qo'y - may - san,

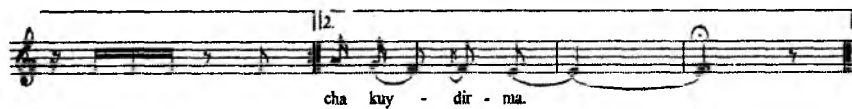
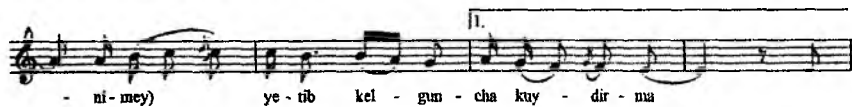
bir suy - di - rib suy - may - san,

bir kuy - di - rib qo'y - may - san,

bir suy - di - rib suy - may - san,

(a)

hay jo - - nim - san - o),

Andijon samosi

Muqimiy she'ri

M.M. ♩ - 80 = 84

Zulm i - lan qax - ru g'a - zab

iz - bor qil - - - moq shum - cha - lar,

o - shi - qi be - cho - ra - ga

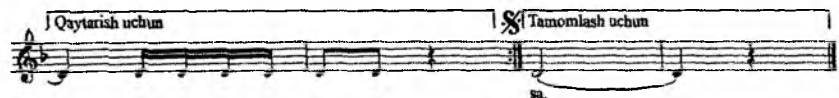
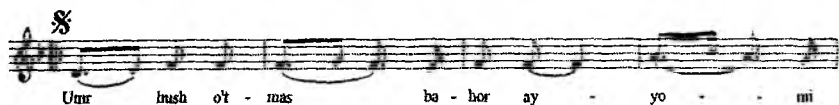
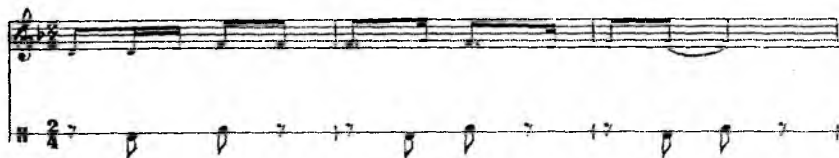
o - or qil - - - moq shum - cha - lar

Gul de - bon sev - gan ki - shi - - -

- ning ko'k - ra - gi - - - ga nish u - rub, xas - ta - yu

ma' - yus e - tib, ab - gor

qil - - - moq shum - cha - lar moq shum - cha - lar

M.M. $\text{♩} = 69 - 72$

Qo'shchinor

A.Navoiy she'ri

M.M. ♩ = 84 - 88

Ju-mun to shin
u-rib har yon yau-gi do-g'im
-ni af-gor et. ti-lian-din lo-
-la-dek ishq ich ra to-shim-ni
na-mu-dot et.
Chu maj-nun qil ding en-di, ey,
mu-g'an-niy, go' sha to-bing-ni,
ko'n-gul sav-do-si tas-ki-ni
u-chun bo'y-nim g'a tu-mor et.
(oh yo-rey you-di jo-ni-mey

bu jo - nin ssa - - dtn ay - lam - sin).

So-ching kuf -

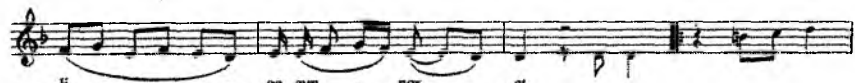
-ri - da o'l - sam, qab - - rin uz - ra

qo'y - - ma xir - qam - ni. che-kib har

to - - ri-ni bir bar - - ha-man be -

-li - - ga zun - nor ct.

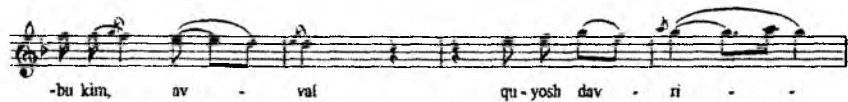
De-sang og' - zin

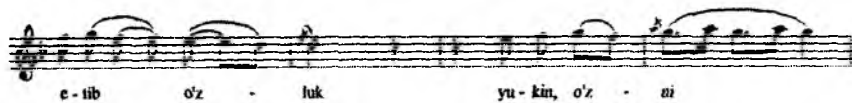
ko'-ray, ey aq - - l(i), mar - kaz nuq - -

-ta - sin is - ta. Va - le shart ush - -

E - rur maq - sad yi - roq, vo - diy u - zun, tuu

Qalandar III

M.M. ♩ = 96-100

Ko'p er - - di has - ra - tim,

jo - - no, ko'p er - -

-di has - ra - tim,

jo - - no, qi - lay iz - -

- - - hor deb

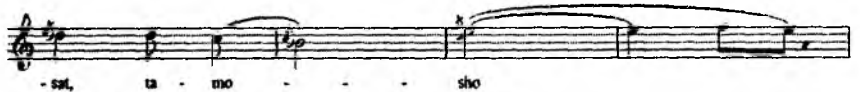
kel - - dim, Mu - qi - - miy

kun - ji - g'am er - - -

- di se ni g'am,

xo - r(i) deb

kel - - dim, Xa - ting - - mu

Qalandar IV

M.M. ♩ = 120-126

Ol xa-bar, ul sar - vi doz uy - - qu - si-din tur -
gan - mu-kin (o), Ol xa-bar, ul sar - vi-noz uy -
- qu - si-din tur - gan - mu-kin (o)? No - gah tur - gan
bo'l - sa, rish - mush (vo - ey) han, so'-rang ko'r - gan - mu-kin (o)?
Bot - ma - sin ko'r - - gach xi - jo - lat
ab - ri ich - ra o - (i) - to - b(o), Bot - ma - sin ko'r -
- gach xi - jo - lat ab - ri ich - ra o - (i) - to - b(o),
tur - sa han chiq may e-shuk - ka (vo - ey) yo - ki o'l - tur -
gan - mi - kin (o), Tur - sa ham chiq
- may e-shuk - ka (vo - ey) yo - ki o'l - tur - gan - mu-kin (o)?

Ko'chabog'i II

Ey, sar - v(i) - no - zi gul - sha - ni bo -

g'i ma - lo - ha - tim,

va gul - u - zo - rim. ma - h(i) va shu

sar - v(i) qo - ma - tim.

La' - ling ta - bas - sum et - di - yu, jo -

nim a - sir - - dur, shak - kar so -

g'in - di, to' - ti ka - bi yo'q ha - lo - - va -

tin (ey

jo - - nam - mo).

Dar - du fi - ro - q(i) mo - ta - mi,
Xo - kis - ta - rim - ni ko' - yi - ga

ey, no - - za - nin ni - gor,
et - kur - - sa gir - d(i)-bod,

yag'-mo qi - lib lu - zu - ri - mi,
qol - g'ay ha - nuz bo - qi che - kar -

toq et - di to - qa - ti m(ey a _____
ga na - do - ma - ti - m'ye

a _____ yo - ra).

Hus - ning - ni jil - va - si - da ba - g'o - - yat che -
To - kim Na - vo - iy chek - ti ra - qam, ish - ti -

kib fi - g'on (o. _____ o _____ a _____ yo
yo - qi bor, (o _____

rey), chun an - da - li - b(i) ket - di bu
sho - yad - ki bo'l - g'ay bir ku - ni

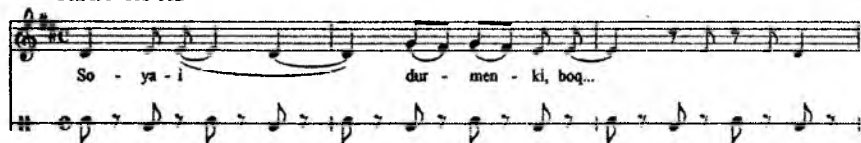
mut - da ta - le - - qa - tim,
el - ga hi - ko - - ya - tim

a _____ a _____ xay jo -

- nim - - mo).

Qalandar I

M.M. ♩=108-112

So - ya - i dur - men - ki, boq...

So - ya - i dur - men - ki, boq - - - -

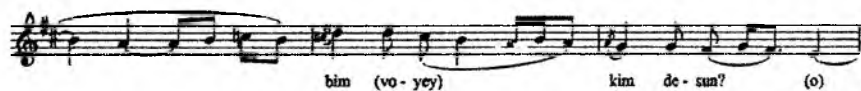
- mas of - to - - - - bim (vo - yey)

kim de - sun? (o) Bo - ra - bo

ra ket - di qad - - - - - rim, in - ti - xo

bim (vo - yey) kim de - sun? (o)

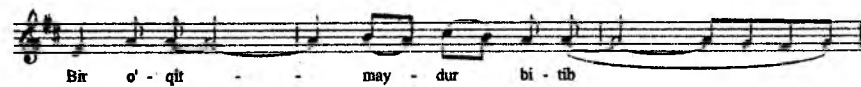
Bo - ra bo - - - - ra ket - di qad -

rim, in - ti - xo - - - -

- bim (va - yey) kim de - sun? (o)

Bir o' - qit - - - - may - dur bi - tib

Tanavor I

M.M. ♩=76-80

Qo - ra so - chim o' - sib

(o)

qo - ra so - chim o' - sib qo - shim -

ga tush - - di, *p*

ne sav - do - lar me - ning bo - shim - ga tush -

- di (e yor yo ro),

p ne sav - do - lar

me - ning bo - shim - ga tush - di, (yo

Tanavor II

M.M. ♩=98

En - di sen - dek jo - no

(o), jo - non (yo - ra)

qay - - da - dur, yor, yo -

- - - ro), ko'-rib gul yu - zing - ni bog' - da

ban - da - du-r(i), (yor, yo - - ro)

saq-lay ish-qing (o) to - ki (yo)

jo - - nim (yo - ro) tan - - - da -

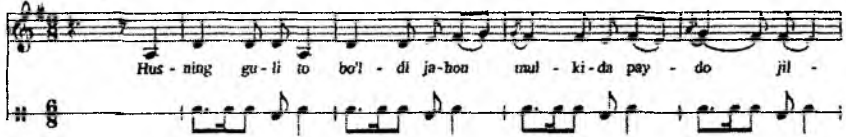
- du-r(o), (yor, yo - - - ro)

o' - zim har joy - da - man, ko'ng lum sen -

- da - du-r(o), yor, yo - - ro).

Mustahzod

M.M. ♩=92-96

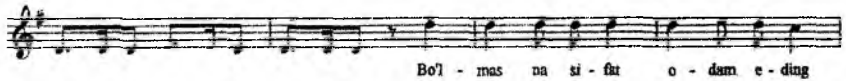
Hus - ning gu - li to bo' - di ja - hon mul - ki - da pay - do jil -

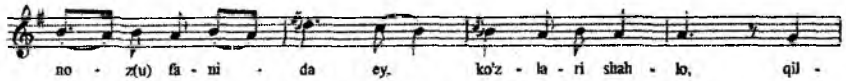
- va qi - lib i - jod, sol - di a - ning ish - qi bo - shi - ma

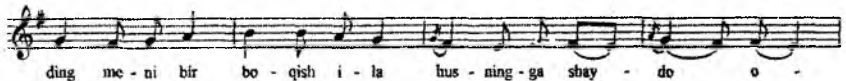
kul - fa - tu sav - do qil - g'um an - ga far' - yod.

Bo'l - mas na si - fut o - dam e - ding

no - z(u) fa - ni - da ey, ko'z - la - ri shah - lo, qil -

ding me - ni bir bo - qish i - la hus - ning - ga shay - do o -

- lam a - nga bar - bod. Lay -

li i - la Shi - ria chu e - nas yo - ri - ma mo - nand ban

zar - ra, ham ah - bob, men

bir - la qa - chon teng bo' - lur ishq ich - ra ja - hon - da Maj -

Furqat she'ri

Kokiling

M.M. $\text{♩} = 44 - 48$

Gul yu-zing dav - ri -

-da jo - no, sut - bu - li tar ko - ki - ling,

bosh a - yo - g'in - ga

tu - shib bo'l - - mish ba - ro - tar ko - ki - ling.

Yo hu - mo - din zeb

u - chun ol - - - gon qa - ro par ko - -

-ki - ling, shah - pe - ri aa - go - mi - dur bo - -

shing - da - gi har ko - ki - ling,

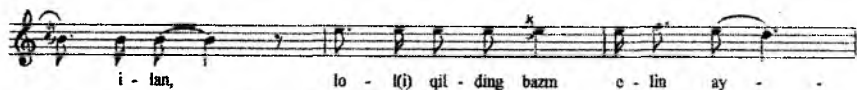
ay - la - nay, jo - nim

To'l - g'o - nib chiq - ding

ke - cha gaj - - - jak tor - qib, par - doz

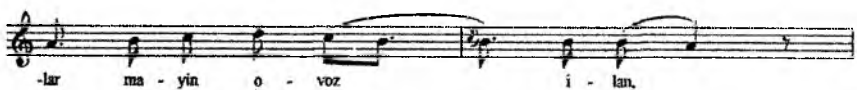
i - lan, lo - l(i) qil - ding bazm e - lin ay - -

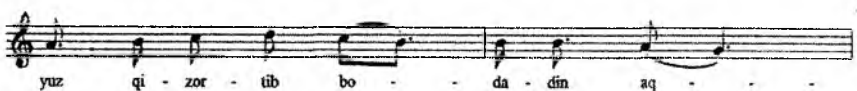
-lab a - do - lar, soz i - lan,

to' - ti - dek qil - ding ta - kal - hun - - -

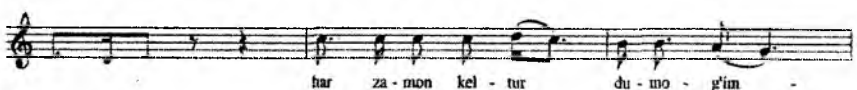
-lar ma - yin o - voz i - lan,

yuz qi - zor - tib bo - - - da - din aq - -

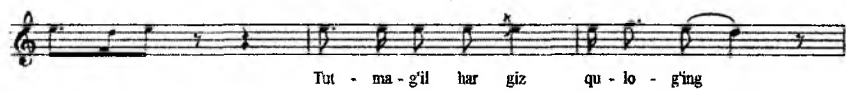
-tim - ni lo - ding noz i - lan

har za - mon kel - tur du - mo - g'im -

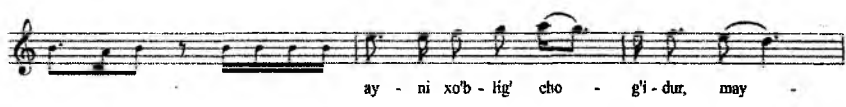
-ga mu - at - tar ko - ki - ling.

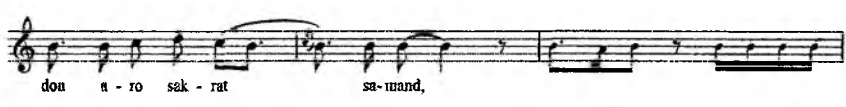
Tut - ma - g'il har giz qu - lo - g'ing

mud - da - iy gar qil - - sa pand,

ay - ni xo'b - lig' cho - g'i - dur, may -

don a - ro szk - rat sa - mand,

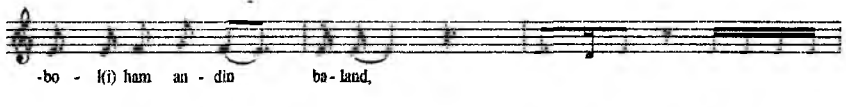
do - i - mo ay - lab du - o - yi

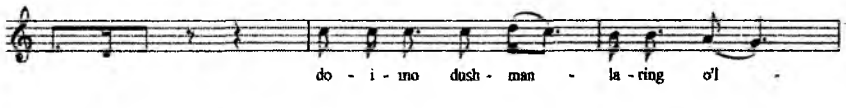
jon - la - ring, men mus - - ta - mand,

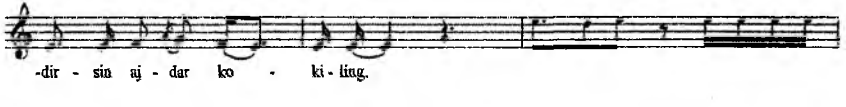
un - ring, ey, bo'l - stu fu - zun iq - -

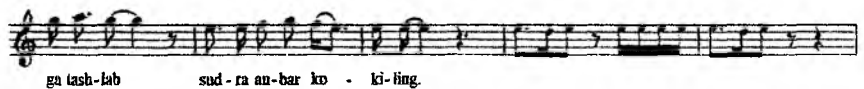
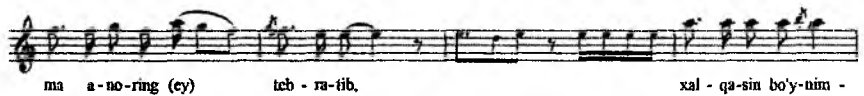
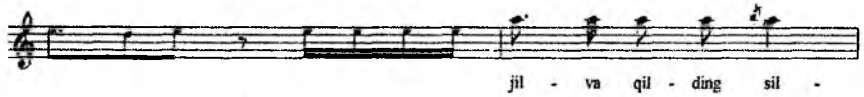
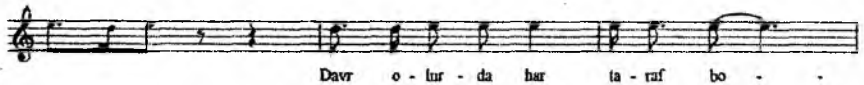
-bo - l(i) ham an - dio ba - land,

do - i - mo dush - man - la - ring o'l -

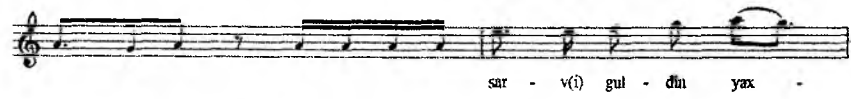

-dir - sin aj - dar ko - ki - ling.

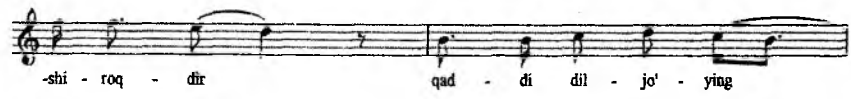

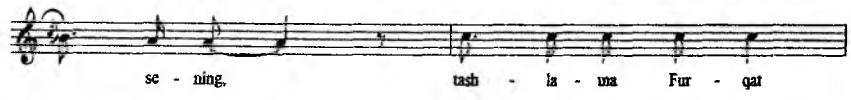
Rav - za - yi ruz - von e - rur men - ga sa - ri ko' - ying se - ning

sar - v(i) gul - din yax -

-shi - roq - dir qad - di dil - jo' - ying

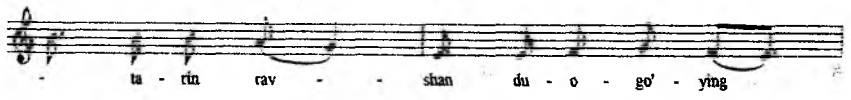
se - ning, tash - la - na Fur - qat

a - ro, men - - kin ri - zo - jo' - ying

se - ning, bir g'u - lo - mi kam -

ta - rin rav - - shan du - o - go' - ying

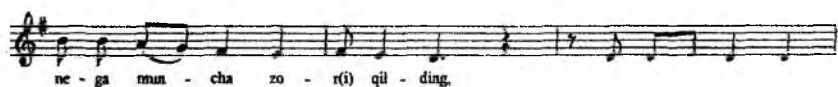
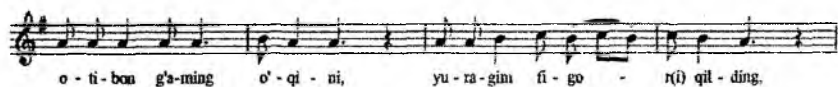
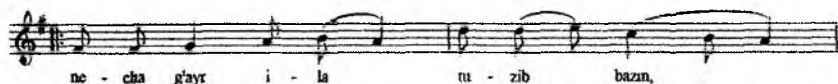
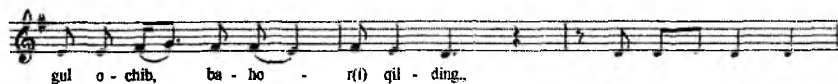
se - ning,

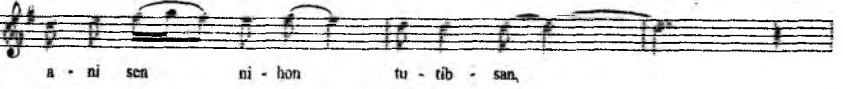
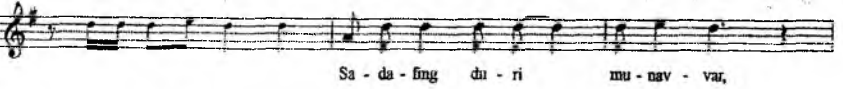
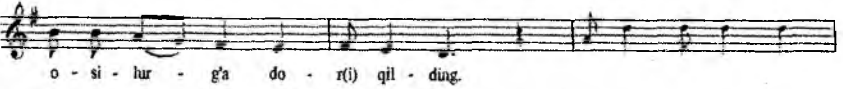
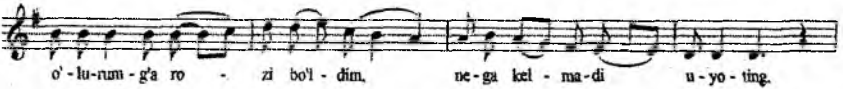
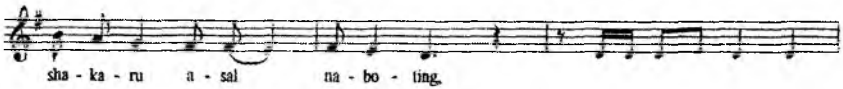
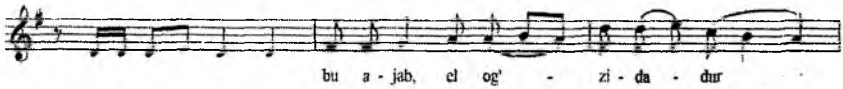
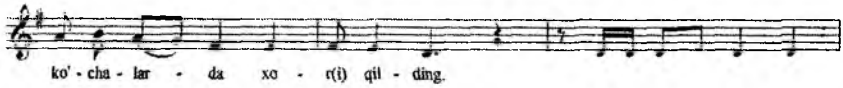

qas - di to - roj et - ma - sun ko'ng -

-lim - ni lash - kar ko - ki - ling,

sci c - mas - san nas -

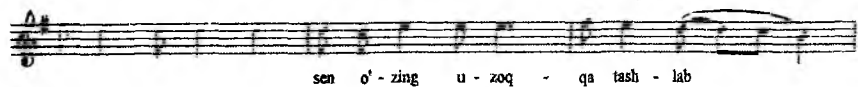
li o - dam, pa - ri xay - li - dan

o' - tib - san (o o

hay, jo - ney),

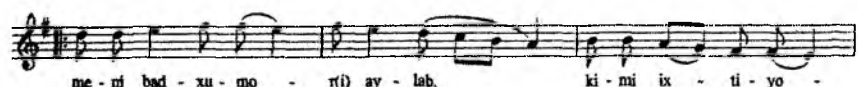
sen o' - zing u - zoq - qa tash - lab

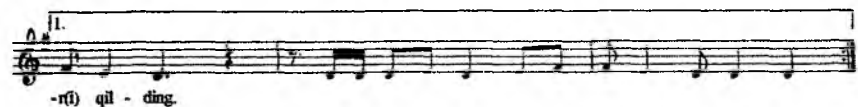
me - ni mmi - cha og' - ri - tib - san, men - ga bir ni - go - h(i) qil - may,

ne - ga o'z - ga - ni tu - tib - san,

me - ni bad - xu - mo - r(i) ay - lab, ki - ni ix - ti - yo -

-r(i) qil - ding.

ri qil - ding. (o yo - rey)

M.M. ♩ = 66

Yod ay - la - ram ey,

qo - shi ka - mo - - nin, gul

g'un - cha - yi pis - ta - yi da - ho - nin, ey,

qo - ma - ti sarv i - la xi - ro - min. yo' - ling - da ne - tar

to' - kul - sa qo - nin, gul - zo - ri ja - hon - da jo - na - jo -

nin, san - san me - ri to - za meh - ri - bo - nin.

So' - zing a - ro fosh c - rur mu - at -

tar, xus - ning i - la bu ja - hon mu - nav - var,

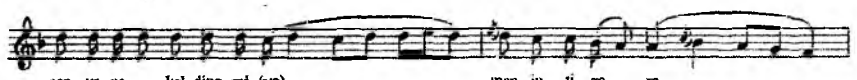
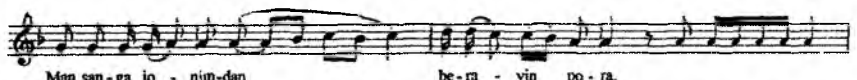
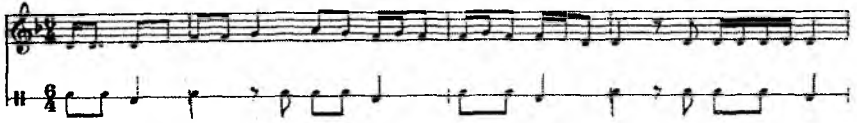
yo'q sen - ga bu bog' - da hech ba - ro - bar, bil -

sam san o' - zing ya - go - na gav - bar, gul -

Qaydin bo'lursan

M.M. $\text{♩} = 80$

Xorazm xalq ashulalaridan

Go'r-o'g'-li-bek yor yo' - - - li-na bosh qo'-yib,

qay - si o - shiq o'i - di di - dor - dan to'-yib,

san na - ga yig' - lar - san soch - la - ring yo - yib,

zul - fi za - raf sho - nim, qay - din bo' - lur - san?

San na - ga yig' - lar - san soch - la - ring yo - yib

zul - fi za - raf - sho - nim qay - din bo' - lur - san?

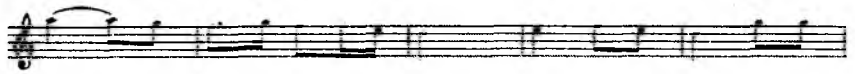
Miskin she'ri

M.M. ♩ = 80 - 84

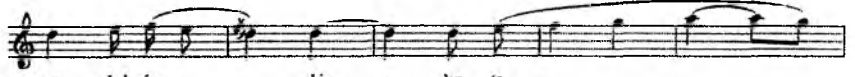
Ey, Dilbari jononim

The musical score is written on ten staves. The first staff is a piano introduction in 2/4 time, marked with a treble clef and a key signature of one flat. The melody is simple and rhythmic. The second staff continues the piano introduction. The third staff continues the piano introduction. The fourth staff begins the vocal melody with a first ending bracket (1.) above it. The lyrics are written below the notes. The fifth staff continues the vocal melody. The sixth staff continues the vocal melody. The seventh staff continues the vocal melody. The eighth staff continues the vocal melody. The ninth staff continues the vocal melody. The tenth staff is a piano accompaniment ending with a fermata.

1.
Ey, dil - ba - ri jo - - no - - nim, (ey
do - dey), ko'b no -
-zu i - tob et - ma (ye),
yuz jab - ru ja - fo bir - - lan (yey
do - - dey), ho - lim -
-ni xa - rob et - ma (ye).

Mas - to -

na ko'-zing bir - lan (o

do - - dey), qo - shing qi - li - chin

tor - - tib (o), mas - to -

na ko'-zing bir - - lan (o

do - - - dey), qo - shing

qi - li - chin tor - - tib (o),

o'z ho - li - ma qo'y bir dam (zey),

do - - - dey), sev - moq -

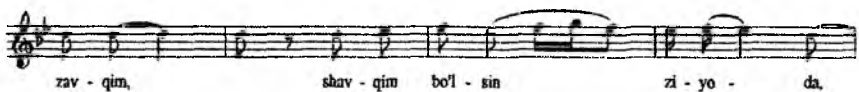
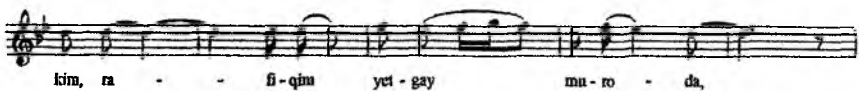
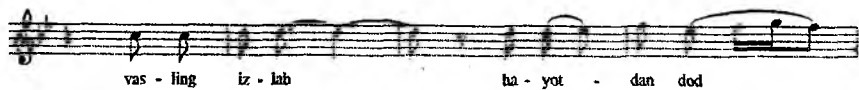
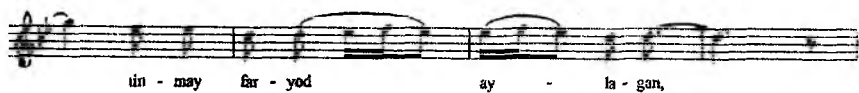

-qa shi - tob et - ma (ye)

Izlayman

M.M. ♩ = 80 - 84

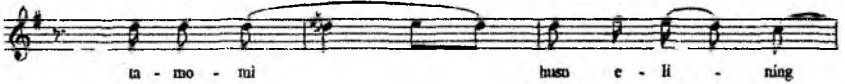
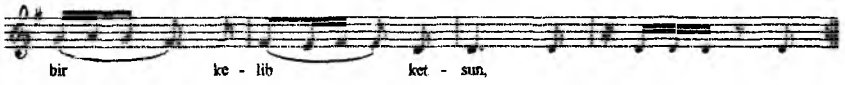
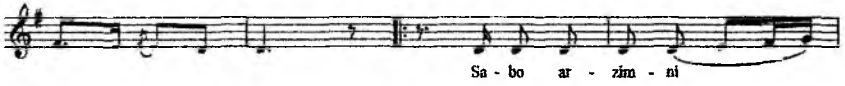
ni - go - rim - ni iz - lay - man,
 Ko'n - gul be - rib
 so' - zi gul su - xan - vo - rin -
 ni iz - lay - man. Bul - bul
 bo' - lib gul - zo - rim - ni
 iz - lay - man, Maj - nun - dek
 Lay - li yo - rim - ni iz - lay - man.
 Ishq o' - ti - da do - d(i) - ming dod
 ay - la - gan, sa - hat - lar - da

Bir kelib ketsun

M.M. ♩ = 66 - 69

Hamza she'ri

da - rig' tu - may mi - go - rin,

bo'l - sa im - kon, bir ke - lib ket -

sun.

Ne - cha kun - dan be -

ri ko'r - sud ma - yin vas -

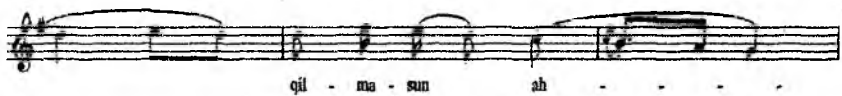
lin, so - g'in - - - tir - di,

ta - rax - xum ay - - -

la - sun ul sho' - xi jo - non,

bit ke - lib ket - sun.

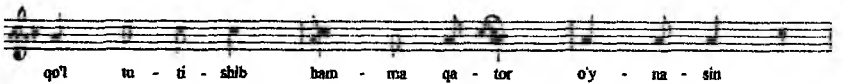
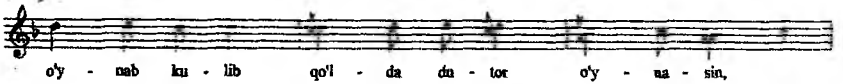
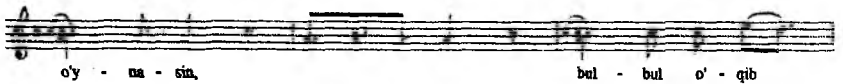
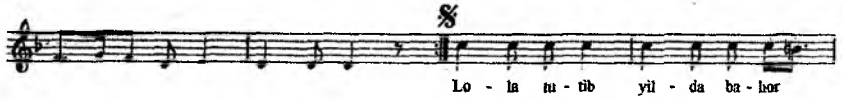
Ni - bo - ni - ga ne - cha ah - du

O'ynasin

Xalq so'zi

M.M. ♩ = 76 - 80

3-БОБ ИККИНЧИ КУРС УЧУН ТАВСИЯ ЭТИЛАЁТГАН АСАРЛАР

Yorning guli galdi "Shohsaman va Garib" dostonidan

M.M. $\text{♩} = 84$

Aq - chu sen - ga sir - rim ba - yon

ay - la - yin, ay - la - yin, yor - ning gu - li

gal - di o' - zi gal - ma - di (yo - ra) gal - ma - di,

bo - shiru - dan o' - ga - nin ba - yon ay - la - yin,

ay - la - yin, yor - ning gu - li gal - di o' - zi

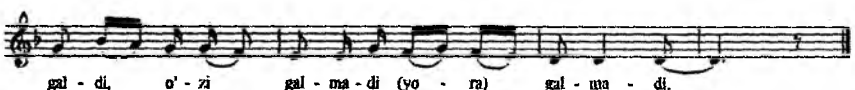
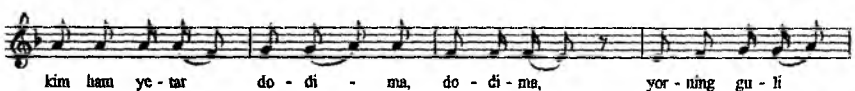
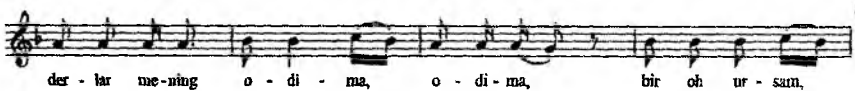
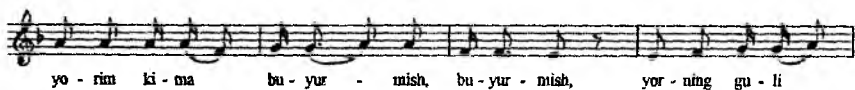
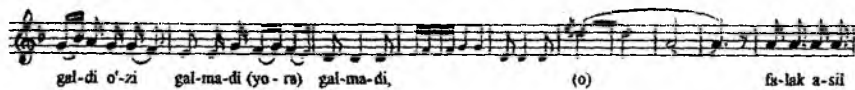
gal - ma - di (yo - ra) gal - ma - di.

(o) Yu - fo, xa - lak

et - di me - ni g'am - xo - na g'am - xo - na, o' - zi gal - may,

gu - li gal - di g'o - yi - bo - na, g'o - yi - bo - na. Shu - ning u - chun

ye - tim bo' - lib bog' - bo - na, bog' - bo - na, yor - ning gu - li

Bir kelib ketsin

Sa - bo, arz ay - la, to ui zul -
fi ray - hon bir ke - lib ket - sun (o),
ki top - sun bo' -
-yi - din tan har na - fas jou, bir
ke - lib ket - sun (o). Qo - lib hij -
- ron - - la - ri - da, so -
- - g'i - nib has - ra - t(ey) (jo - ney)
b(i)-lan o - xir (o) ja - hon gul -
zo - - ri bo'l - di men - -
-ga zin - don, bir ke - lib ket - sun (o).

O'ltirg'usi

M.M. $\text{♩} = 76$

Bir kun me-ni

ul qo - ti - li... Bir kun me-ni

ul qo - ti - li Maj - nun shi - or

o' - tur - g'u - si (yey),

Us - ruk chi - qib, jav - lon qi - lib, (yey)

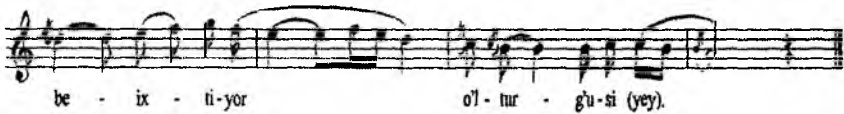
de - vo - na - vor o' - tur - g'u - si (yey).

Gar zaf i - la

o - jiz - li - g'in ko'ng - li - ga sol -

-sa rah - no(i) ham, bo - shim - g'a yet - gach

sek - ra - tib (yey), be - ix - ti - yor

M.M. ♩=160-168

Qalandar II

♩=88-92

Shi - tob ay - lab yu - rar - da no - zu

is - tig' - no - la - ring bor - dur, qa - yon

bor san - ga - ning chun sho' - ri shu g'av - g'o - la - ring bor - dur. Ha - mi - sha va' - da - ga mo - ni chi - qar, shul - dur gu - mo - - nim - ki, Ha - mi - sha va' - da - ga mo - ni chi - qar, shul dur gu - mo - - nim kim, U - rib yo'l - dia, yu - bor - mas o - shi - qi shay - do - la - ring bor - dur, u bor - dur.

Farg'onacha shaxnoz

M.M. ♩ = 64-88

Sham' - i hus

ning - ga, ni-go ro, Or - ta-nib, (yo-ro),

par - vo - na-man, (yo-rey), na-man,

ik - ki o - lam ko' - r(i) bo

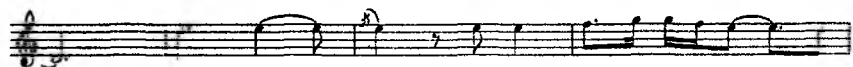
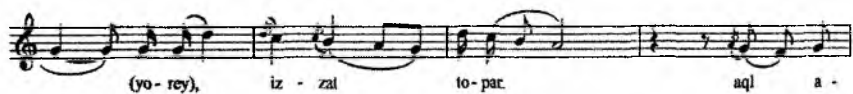
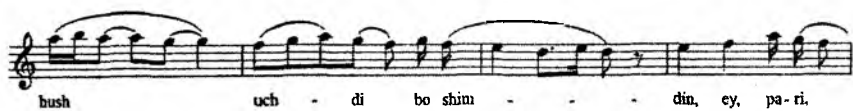
-ri - din ke-chib be - go na-man

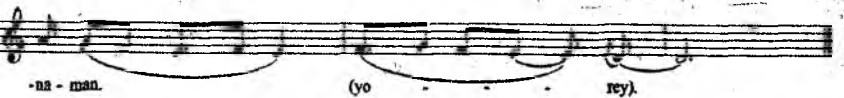
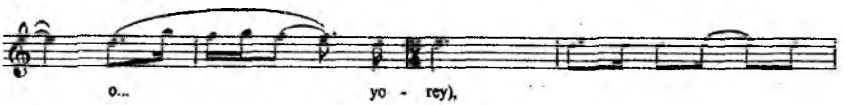
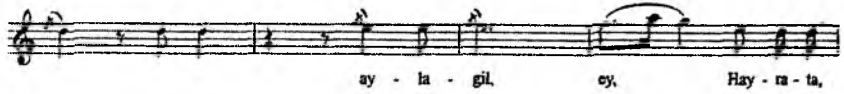
(yo - rey),

chun sa - man - dar o - ta-shi

ish - qing - b(i)lan (yo-ro) so' zo - na-man (yo-rey),

aq - lu

Hanuz I

M.M. ♩=92-96

Xalq bi - lur o - shiq
- li - g'im - ni, Xalq bi - lur
o - shiq li - g'im - ni,
yor bil - may
dur ha - nuz, (o)
ishq o' - ti yo -
- rab, a - nga hech.. ishq o' - ti
yo - rab, a - nga hech
kor qil
ruy dur

M.M. ♩=112

ha - nuz - (o). Qay - g'a bor - sam, ah - ta - rib

yo - rim - ni, top - g'ay - man de - bon, (o)

yo - ro jo - -

uuu o yo ro)

M.M. ♩=92-96

bo'l me - ning shun to - - - li -

im - - - - ga yor

kel - - - may - - -

kel - - - may - - -

dur ha - nuz (o).

Yor vasli

M.M. ♩=84

Oy-dek to'lib-dir (jo-non), jo-non,
va b.
yu-zing-giz, voh, jo-nim ol-gan (o)
(jo-ney) pat-ton ko'-zing-giz.
Xo'-bon c-li-ning
sul-to-ni-dir-siz (ey), (jo-no),
ko'z-lar-ga sur-ma (yo) jo-ney)
bos-gan i-zing-giz. Voh, jil-
va bir-lan men has-ta dil-ni
ay-lab gi-rif-tor
ket-gan o'-zing-giz.

Ne - cha shi - rin - lar shi - rin

e - mas - dir, (o jo - no)

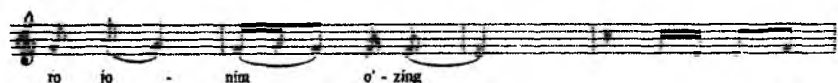
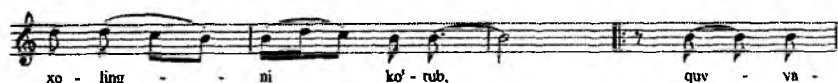
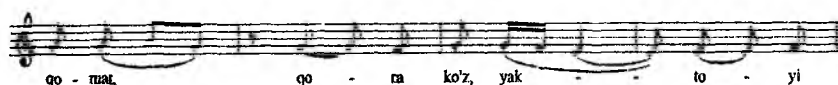
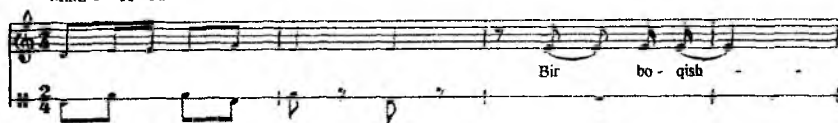

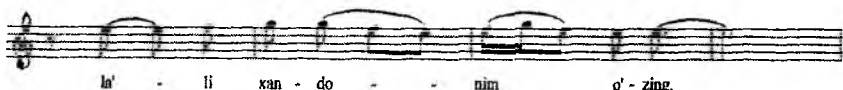
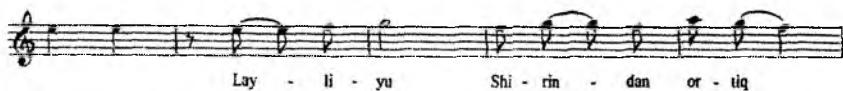
shi - rin a - lar - din (jo - ney) har bir

so' - zing - - - - - gjz.

O'zing

Diyorimsan

Habibiy she'ri

M.M. ♩ = 144 - 152

K.Jabborov musiqasi

Ey o - zod go' - zal

o' - kam, (jo - ni - mey), hur - nat - li di - yo -

rim - san, ko'p zah - mar i - la

top - gan (jo - ni - mey), bax - tir - sa - nu yo -

rim - san, jo - nim ka - bi as -

-ray - man, no - mus i - la o - ray - rim - san,

ko'ng - lin o - chi - lur boq - san, (jo - ni - mey),

o - ro - mu qa - ro - rim - san,

har yer - da ma - dad - ko - rim,

har ish - da ma - do - rim - san!

Hanuz 2

Xalq - bi-lur o - shuq - li-g'im,
ni, yo - ra b(i) - may - dur ha-nuz.
(ya - na) yo - ra bil - - - may - dur ha-nuz.
ishq o' - ti,
yo - rab, an - ga ishq o' - ti,
yo - rab, an - ga hech kor qil - - -
may - dur ha-nuz. Qey - g'a bor
- - - sani ax - ta-rib, yo - rim - ni top - - -
g'ay - man de-bon.

bul me-ning shun to - le in - - g'a yo - r(a) kel

- - - may dur ha-nuz, (o - - - yor - yo -

- re), bul me-ning shun to - le in - -

-g'a yor kel - - may - dur ha-nuz.

Ey Na-vo - iy ayb e-mas, ko' - yi - da o'l - -

sang yo - ri-ning, ko' - yi-da

o'l - sang a-ning par - vo - yi kel

- - - may dur ha-nuz, (o - - - yor - yo -

rey) ko' - yi-da o'l - sang a-ning par - voyi

1. kel - - may - dur ha-nuz. 2. may - dur ha-nuz.

Furqat sho'ri
M.M. ♩ = 112 - 116

Savti Abdurahmonbegi

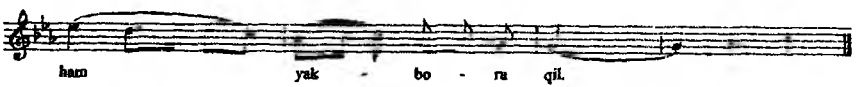
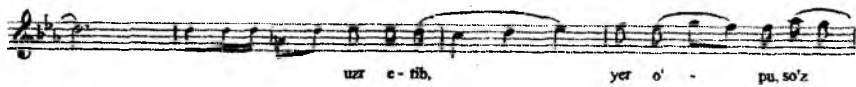
Yig' - la - moq -
- din bir pa - ri haj - ri - da ey, ah -
- bob - lar, (o, jo -
no), o'ng ko' - zim -
- din oq - di qo - nu so' - li - din
zar - dob - lar (o
jo - no), Qat - ra, qat -
- ra ashk - lar soch - dim, g'a - mi - din
har bi - ri (o) ishq - ning
dar - yo - si - din - dur bir du - ri no -

- yob - - - lar, (o - - - - jo - - - - no),

ishq - ning dar - - - yo - si - dan -

- dar bir du - ri no - yob - - - lar (o

jo - - - - - no).

To'lqin

M.M. ♩ = 108-112

Ko'ng-lum ol - g'ach ul pa - ri, maj - nu - ni shay-do qil - di - la.

aq - hu bu - shim-ni ju-ma dash-ti - da yag'mo

qil - di - la O'z - ga - cha zul - mu - tin - ad -

-di - lar... b(i)lan qo - nim to'-kar, tur - fa er - di, tur - fa ish -

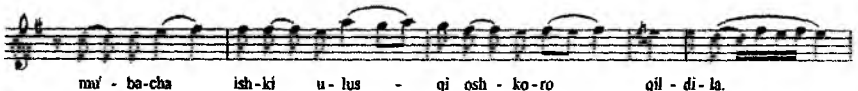
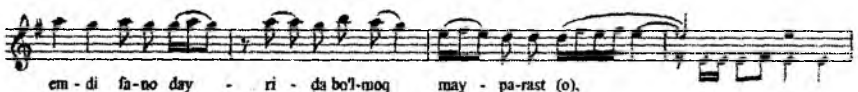
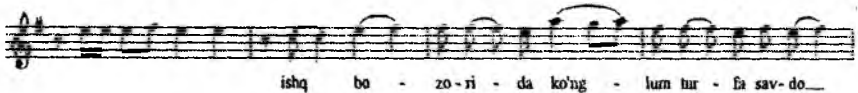
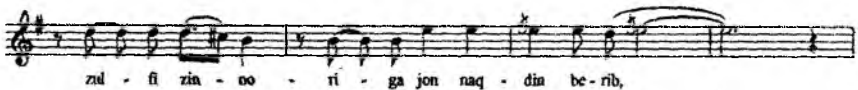
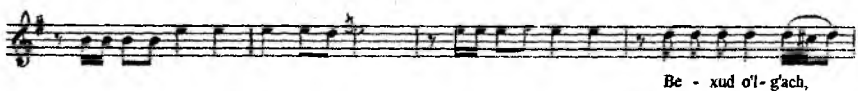
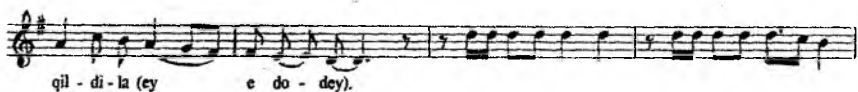
-lar do - g'(i)pay-do qil - di - la (yo - rey). tur - fa er -

- di, tur - fa ish - lar do - g'(i)pay-do qil - di - la (ey - yo - rey).

Hur - ma - ti taq-vo tu - tar er - di... va - le mast

ot - la - nro bo - shi-ma chop-moq b(i)lan

o - lam - ga ras-vo qil - di - la (ey yo - rey).

Bozurgoniy

M.M. ♩ = 120-126

va b.

Me - ni be - qa - rar - lar ay - la - gan,

(jo - ning - dan), ne - tay, ul pa - ri ko' - zu

qo - shi - dur, yu - ra - gim - ga ishq o' - tin joy -

- la - gan, (o'r - gi - la - man o)

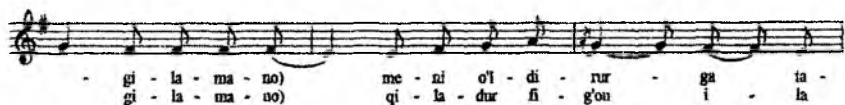
a - ning mah - fi - yo - na qa - ro - shi - dur.

Ne - cha noz i - lan

men - ga so'z qo - tib (o), ko' - zi kip - ri -

gi o' - qi - ni o - tib,

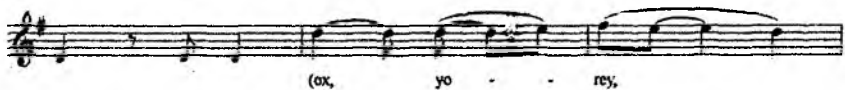
qo - shi yo - la - rin o - tib, o'y - na - tib, (o'r -
Me - ni - dek ja - mo - li na vo - la - lar, (o'r -

 - gi - la - ma - no) me - ni o'l - di - rur - ga ta -
 gi - la - ma - no) qi - la - dur fi - g'ou i - la

 lo - shi - dur de - ma - kim sha -
 no - la - lar,

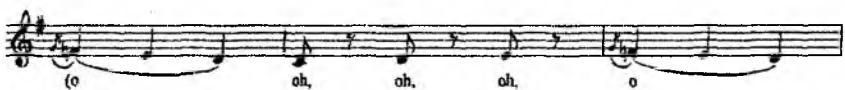

 faq, fa - lak xv - ji - da (o'r - gi - la - ma - no)

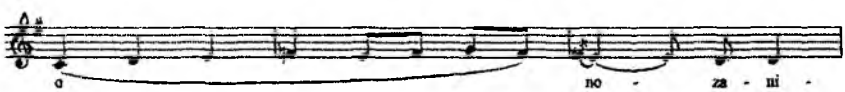

 a - ning has - ra - ti - da xi - ro - shi - dur.

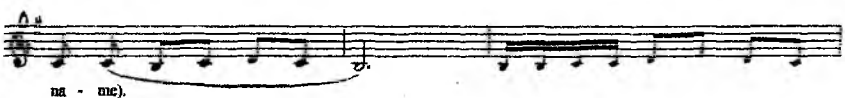

 (ox, yo - - rey,

 ay - na - la - man o'r - gi - la - man o)

 a - ning has - ra - ti - da xi - ro - shi - dur.

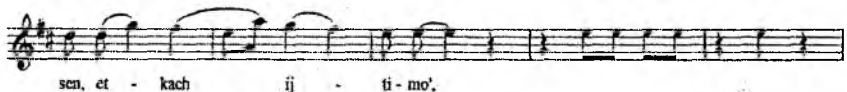
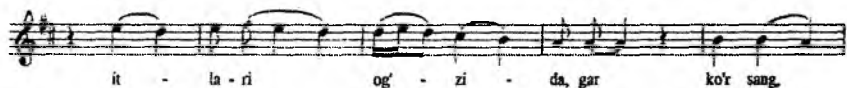

 (o oh, oh, oh, o

 o no - za - ni -

 na - me).

♩ = 108

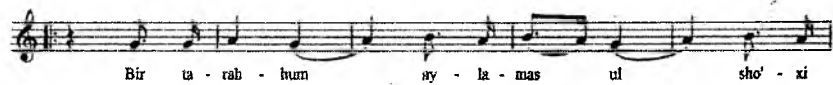
Ne a - jab, har yon
me - mi maj - mun bo - shi - - da yo - -
- ra - lar, bas - ki, yog' - -
- di us - - ti - g'a at - fol e - li - -
- din xo - - ra - lar. O - -
- ra - zing at - ro - fi - da gul - dur ko' - rum -
gun, ey, pa - ri, yo qa - mar
dav - ri - da saf tor - tib - du - rur
say - yo - - ra - lar. Har
qu - yun, go' - yo - ki bir sar - gash - ta o - -

Bir tarahhum aylamas

M.M. ♩ = 92

Bir ta - rah - hum ay - la - mas ul sho' - xi

jo - no - nim me - ning, kel - di hajr an - du - hi

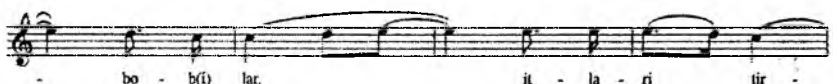
bir - lan og' - zi - ma jo - nim me - ning.

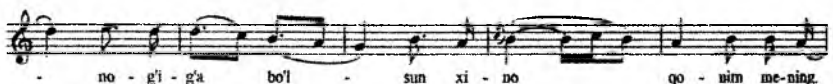
o'l - du - rub tash - - -

lang a - ni ko' - - - yi - g'a, ey, ah - - -

- bo - b(i) lar, it - la - ri tir -

- no - g'i - g'a bo'l - sun xi - no qo - nim me - ning.

it - la - ri tir - no - g'i - g'a bo'l -

- sun xi - no qo - nim me - ning.

Layli va Majnun dostoni I

M.M. $\text{♩} = 60 - 66$

Kel - di di - lim -
 Lay - li de - di -
 - ga bir so'z hi - ko - - yat,
 - kim bir kun bo - ra - - yin,
 to - jil qus - os - din bo'l - mush ri - vo -
 Maj - nun g'a - rib - ni is - tab to - pa -
 - yat, to - jil qus - os - din (o)
 - yin, Maj - nun g'a - rib - ni
 bo'l - mush ri - vo - - yat, Maj - nun - ning o - hi
 is - tab to - pa - - yin, chiq - di u - yi - di,
 Lay - li - ga yet - ti,
 dasht uz - ra yur - di,
 xaj - ri - da qil - di ko' b o - hu vo - yat,
 Maj - nun - ning jo - yi an - ga ko' - rna - di.
 Xaj - ri - da qil - di
 Maj - nun - ning jo - yi

ko'b o - hu vo - yat. Ko'r - di - ki Lay - li,
an - ga ko' - rin - di.

Maj - nun yo - tib - - dur,

ko'z yo - shi bir - lan

loy - ga bo - tib - - dur

o - his - ta bo - sib yo - ni - da tur - di,

ko'p shaf - qat ay - lab

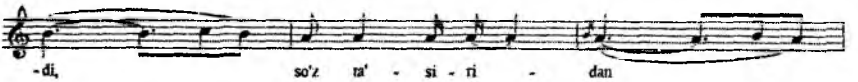
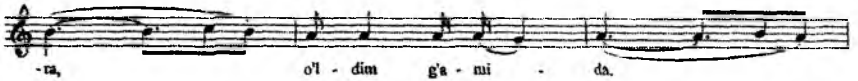
xo - li - - ni so'r - - di,

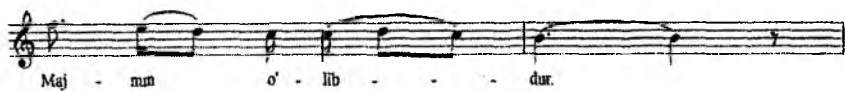
Ko'p shaf - qat ay - lab

xo - li - - ni so'r - - di.

Layli va Majnun dostoni II

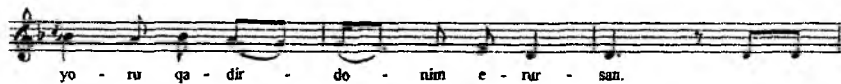
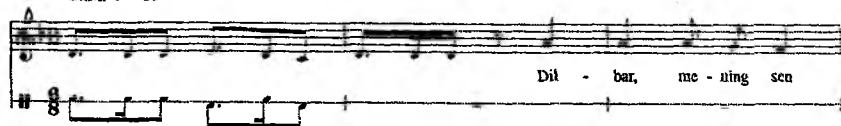
M.M. ♩ = 60 - 66

Jonim erursan

Kamtar she'vi
M.M. J. = 66

kun - duz qu - yo - shu

tun mo - hi - to - bo - nim e - rur - san.

Gul - lar o - chi - lur

g'un - cha la - bing vas - fi - da har chog', bo -

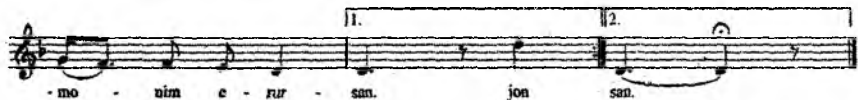
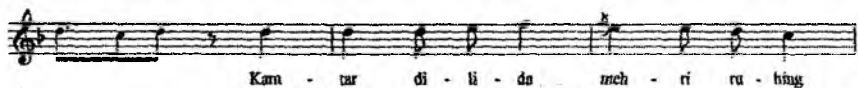
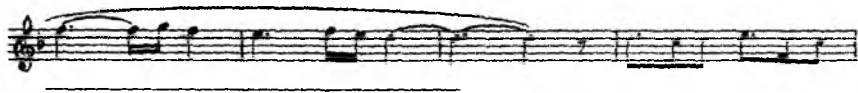
g'im - da o' - zing g'un - cha - yi xan - do - nim e - rur -

san. Dav - ron su - ro - man er - kin o' - sib

ush - bu cha - man - da, (yor yo -

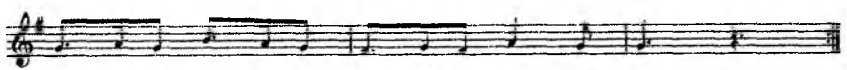
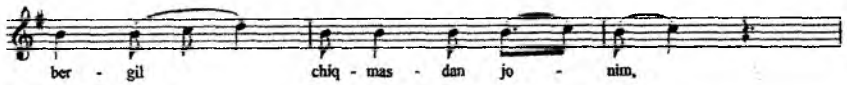
rey), dav - rim go' - za - lin, so - hi - ti dav -

- ro - nin e - rur - san.

Ovozing seni

M.M. $\text{♩} = 96 - 80$

bo - la - ma o x - shay - di no - li-shing se - ni

shay di o - vo - zing se - ni

po - zim ke - ni di (yey) o x - ma - li - ni

di - g'oy - nim - dan ay - ri - hb
 go - lim - dan o'z - da - gu g'oy - zim - ke - hb
 me - ni yo - zim - ke - hb di
 Av - val bosh - dan
 (o)
 no - li - shing se - ni
 ni bo - la - ma o'x shay - di
 o'g' - li - ma o'x shay - di o - vo - zing se -
 ki - ki ko'z - zim ko'r o'l di (vey)
 ko'ng - lim zor o'l di yig' - la - moq - din
 di o'g' - lim - ni ko'r - mak - ka

Ofarin

Hamid G'ulom she'ri

Ab - di - da

tur-guv-chi yor - lar, o - fa-rin, yur - ti-ga so-diq ni-gor - lar, o - fa-rin!

bu cha man -

-da bax - ti yor - lar, o - fa-rin, ey, mu zaf - far pax - ta - kor - lar, o - fa-rin!

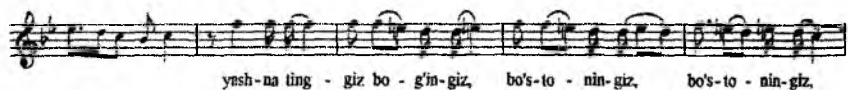
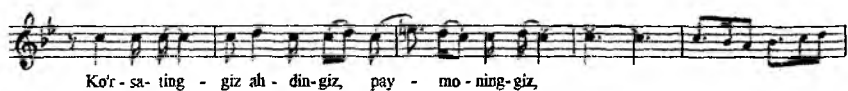
G'ay - ra - ting -

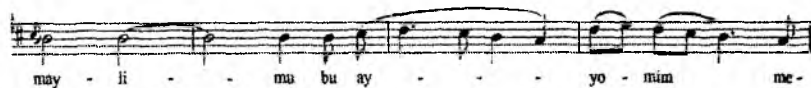
-giz tosh - qi-ni dar-yo - cha bor, hur - ma ting - giz mis - li bir dun-yo - cha bor,

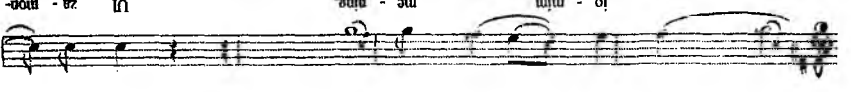
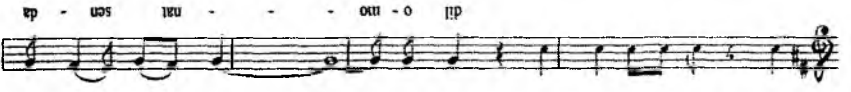
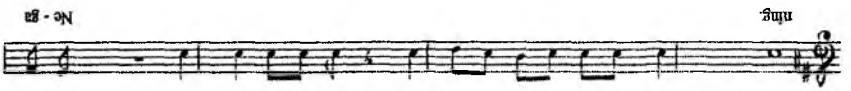
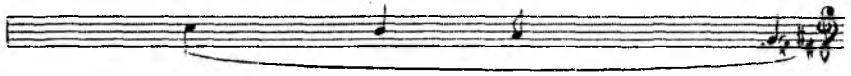
dun-yo - cha bor, dun - yo - cha bor!

Sho - na - lar - ning gul - la-ri ra' - no - cha bor, cy, mu zaf -

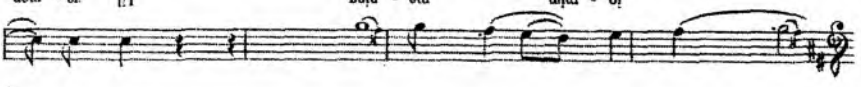
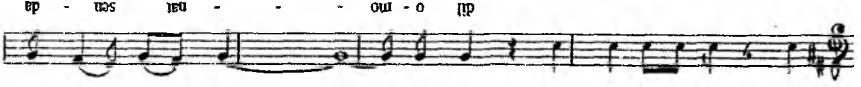
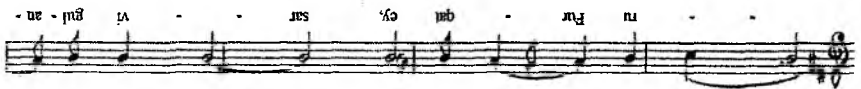
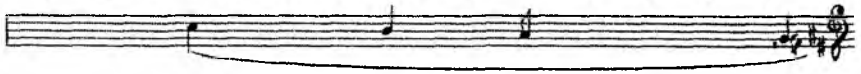
-far pax - ta - kor - lar, o - fa-rin, yuz o - fa-rin!

- an - gul vi - sar cy, gal fur ru -
 ay - sen - dnu yin ma - yin tort uh
 dek - ri - dek nu fi - go - dek bul - dek bul
 ming. No - ga
 di - got dnp - du - rnaq no - minn mc -
 da - sen nat - o - mo - dil
 far ni ix ti - yor
 ki sen siz qil - dnu so -
 me - ming jo - minn U1 za - moo-

Alla

Sobir Abdulla she'ri

M.M. ♩ = 42 - 44

Oh, qo'-zim, op - poq qo'-zim.

gap tut - ma - gan sūr - bet yu - zim,

Es - siz - gi - na ber - gan tu - zim,

yosh - lar - ga to'l - - dir - ding ko' - zim, (mo),

al - - la

M.M. ♩ = 63 - 66

Al - la, jo - nim, al - la, ho - zir ish - lashi -

-ga pal - la, yi - g'ün - te - rim - -

-lar - ni o - lib, so'ng - ra qi - la - -

miz yal - la (yo) al - - la

Dog'men I

Muqimiy she'ri

M.M. ♩ = 66 - 69

O - h(i)-kim,

be - go - na - ga osh - no - li - g'ing - din

do - g'(i) men, o - sh(i) no

- g'a, ya' - ni be - par - vo - li - g'ing - din do - g'(i) men.

O - shi - qa

ay - lab i - to - bu no - zu is - tig' - no mu - dom,

so'r - ma - gan

bir yo'l ko'n - gul, xo - ro - li - g'ing - din do -

g'(i) men. Zul - m(i) har -

fi - din bo' - lak - ni bit - ma - gan

az - ro' - - - yi lut - ri).

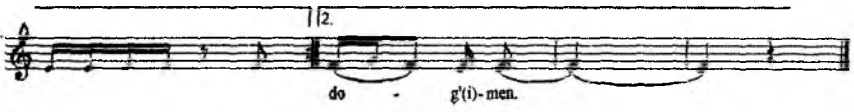
(o - - - - - o - - - vo - yey)

xat chi - qo - - - - rib. yax - shi xush in

- lo - li - g'log - din do - - - g'(i)-men.

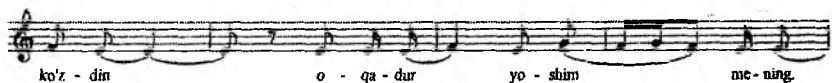
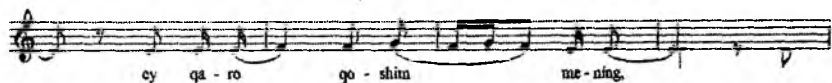
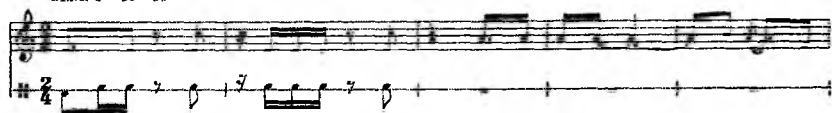

do - - - g'(i)-men.

Ey, qaro qoshim mening

Mislin she'ri

M.M. ♩ = 59 - 60

jo - - nim me - ning.

Cho - ra - siz

qol - dim ne - tay, hij - - - ron o' - ti - - ga

o't - ta - nib, yig' - la - sam

ayb ay - la - mang, qav - - - mu qa - rin -

do - shim me - ning.

Cho - ra - siz qol - dim ne - tay, hij - -

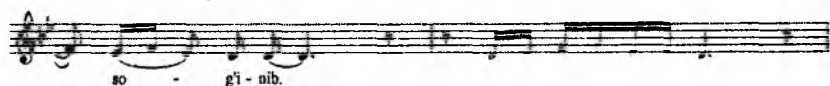
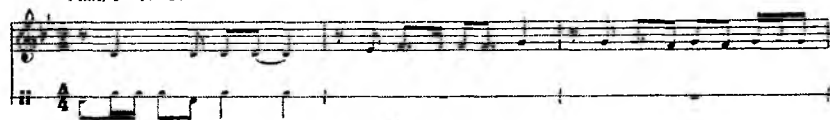
- ron o' - ti - ga o't - ta - nib,

yig' - la - sam ayb ay - al - mang qav

1. mu qa - rin - do - shim me - ning 2. shim me - ning

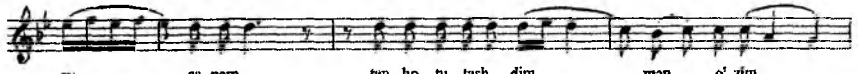
Sog'inib

M.M. ♩ = 80 - 84

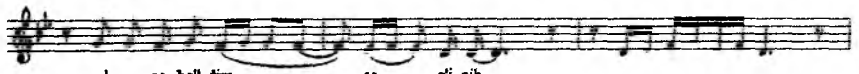

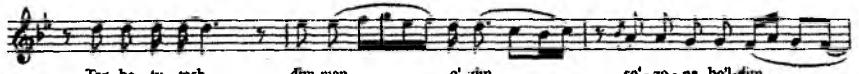
Hech kim me-ning - dek kuy - ma-gan haj-riug o'-ti - ga.

ey sa-nam, tan-ho tu- tash - dım man o'-zın.

so'-zo - na bo'l-dım so - gi-nib.

Tan-ho tu- tash - dım man o'-zın, so'-zo - na bo'l-dım

so - gi-nib.

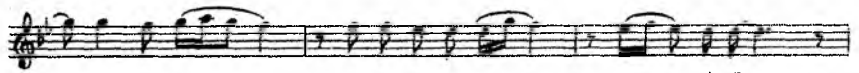

Kel-gay e-ding ey, mah - li-go, har dar-da sh-vo - lım

so'-rab,

bir ne-cha kun-dir

kel - ma-ding,

hay-ro - na bo'l-dım

so - gi-nib.

Kim de - sa jo - no - ning ke-hr

bu haf - ta - ning o - hir - la - ri,

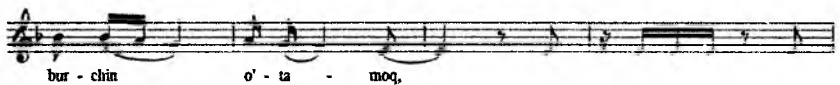
at - ro - fi - dñ ming ay - la - nit

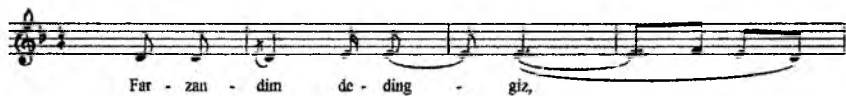
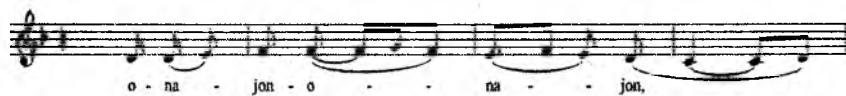

par - vo - na bo'l - dim so - g'i - mb.

Rahmat, onajon

M.M. ♩ = 38

o - na hu - ma ti - ga

kuy - ha - sam ar - ziv,

Shat - nin - giz - da ming ming

siz ham bur di - yor.

baxi kel - tir - gan men ga

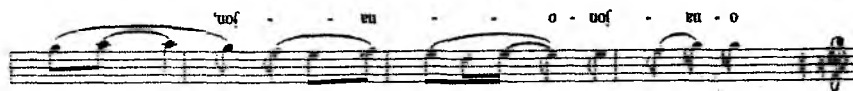
be - had min - nat - dor.

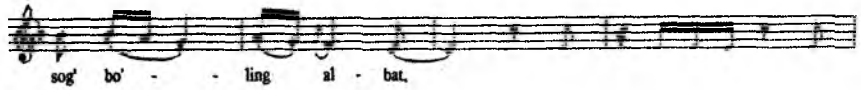
O - na jon, o'z lin - - - giz

siz ga ming rah - mat

o - na jon - o - na jon, jon,

so - diq boi al bat,

XULOSA

Kitobni yozyapman. Talabalarga mashqlar beryapman. Har xil musiqiy asralarni tavsiya qilyapman. Nihoyat “xulosa”ga ham keldim. Xayolimda ulug‘ mutafakkir Alisher Navoiyning bir bayti tinimsiz jaranglab turibdi:

*“Soqiyo may berki, bu ko‘han dayr afzoyida,
Bo‘ldi o‘z nodonligimni anglamoq donoligim”.*

Shunday, yosh o‘tgan sari har qanday bilim sohibi o‘zining hali hech narsani bilmasligiga iqrar bo‘lib boraveradi. Xonandalarga bir necha o‘n yildan beri ta‘lim beraman. O‘quvchilarim bugungi kunda xalq hofizlari, xalq artistlari, xizmat ko‘rsatgan artistlar. Ularning ba‘zilari xorijiy davlarda ham faoliyat ko‘rsatmoqda. Shunga qaramasdan ushbu kitobni yozar ekanman an‘anaviy xonandalikka oid juda ko‘p ilmiy-amaliy sohalarda oqsayotganligimni sezdim. Shu bois ushbu tadqiqotni yozishda juda ko‘p malakali mutaxassislar bilan maslahatlashdim. Nihoyat, bo‘lg‘usi xonandalarga ozgina bo‘lsa ham foydasi tegib qolar degan umidda ushbu tadqiqodni yozdim. Bu ishda o‘z maslahatlarini mendan ayamagan O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti professorlari SH.Pirmatov, O‘zbekiston san‘at arbobi J.Shukurov, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi professorlari O‘zbekiston xalq artisti M.Razzoqova, N.Qobulova hamda O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti dosenti, filologiya fanlari nomzodi Oygul Ahmedovalarga o‘zining chuqur minnatdorchiligimni bildiraman.

Odatda “Musiqada milliylik nima?” degan savolga javob berar ekan, aksar mutaxassislar yevropa musiqiy praktikasiga asoslangan atamalar va ularning ma‘nosini asos qilgan holda, ozmi-ko‘pmi o‘zbek musiqasidagi milliylikka dahldor unsurlarni qo‘shib javob beradilar. Meni nazarimda o‘zbek musiqasining milliyligi Yunus Rajabiy, X.Aburasulov, D.Ibodov, X.Boltayev kabi ulug‘ san‘atkorlarning ijrosi zaminida yashiringan ana shunday o‘nlab hofizlarning ijrosini o‘zbek musiqasining milliyligi desa xato bo‘lmaydi.

Boshqacha qilib aytganda, o'zbeklarning milliy musiqasi ana shunday ulug' san'atkorlarning ijrosidir. Kitobda keltirilgan ovoz mashqlarining ko'pchiligida talabalarni o'zbek milliy musiqasi ruhida tarbiyalovchi, xonandalik malakasini shakllantiruvchi ohanglardan foydalanishga harakat qildim. Aniqrog'i mashqlar va tavsialarda ustoz xonandalarning nafasi ufurib turishiga harakat qildim. Agar ushbu kichik izlanish yosh bo'lg'usi xonandalarning ilmiy, ijodiy, ijroviy, salohiyatining rivojida ozgina foydali deb topilsa, men, bir oddiy sozanda sifatida o'zimni baxtlior his qilardim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008.-176
2. O'zbek Xalq musiqasi 1-tom. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1956-yil.
3. O'zbek Xalq musiqasi 2-tom. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1957-yil.
4. O'zbek Xalq musiqasi 5-tom. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1959-yil.
5. O'zbek Xalq musiqasi 7-tom. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1960-yil.
6. O'zbek Xalq musiqasi 9-tom. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1962-yil.
7. O.Ibrohimov. Farg'ona-Toshkent maqomi. -T.: 2006-yil
8. O.Matyakubov. Maqomat. -T.: Musiqa nashriyoti, 2004-yil
9. I.Rajabiy Maqomlar masalasiga doir. -T.: Badiiy adabiyot nashriyoti, 1963-yil.
10. M. Sheroziy Qonuni ilmiy va amaliy musiqiy. -Dushanbe.: Donish nashriyoti, 1987-yil.
11. A.Fitrat. Aruz haqida.-T.: O'qituvchi, 1997-yil.
12. Sh.Pirmatov. Vokal texnikasi asoslari.-T.: San'at, 20011-yil
13. R.Yunusov. Maqom san'ati ustalari. Faxriddin Sodiqov.-T.: YUNESKO dasturiga asosan nashr etildi. 2005-yil.
14. O.Alimboyeva. O'zbekiston xalq sozandalari.-T.: G'.G'ulom nashriyoti, 1959-yil.
15. Kaykovus Qobusnoma.-T.:O'qituvchi nashriyot matbaa uyi 2011-yil.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
-------------	---

1-BOB

1.1 Muqaddima	8
1.2 Lad haqida.....	16
1.3 Lablangan tovush “Me” yordamida ovoz registrini rivojlantirish	20
1.4 Unli tovushlar ustida ishlash.....	21
1.5 Taronalar ijrosida ular xarakteridagi yengil va jo‘shqinlikka erishish	40
1.6 “G‘azalroniylik” ustida ishlash.....	47
1-bob yuzasidan mustaqil ta’lim bo‘yicha savollar va topshiriqlar.....	49

2-BOB

2.1 Birinchi kurs uchun tavsiya etilayotgan asarlar	50
Chaman ichra	50
Sanobar. Turob To‘la she’ri.....	51
Qalandar V	54
Qaydin galding (“Bahrom va Dilorom” dostonidan).....	55
Suvchi yigit ashulasi	58
Kuydirma	59
Andijon samosi	63
So‘lim.....	64
Qo‘shchinor.....	65
Qalandar III	69
Qalandar IV.....	71
Ko‘chabog‘i II	72
Qalandar I.....	74
Tanavor I.....	75
Tanavor II.....	78
Mustahzod.....	79

Kokiling	81
Sanamo.....	86
Salomnoma	89
Qaydin bo'lursan.....	92
Ey, Dilbari jononim.....	95
Izlayman.....	97
Bir kelib ketsun.....	99
Alla.....	102
O'ynasin.....	104

3-BOB

Ikkinchi kurs uchun tavsiya etilayotgan asarlar.....	105
Yorning guli galdi. "Shohsanam va G'arib" dostonidan.....	105
Bir kelib ketsin.....	107
O'ltirg'usi.....	108
Qalandar II.....	110
Farg'onacha shaxnoz.....	111
Hanuz I.....	114
Yor vasli.....	116
O'zing.....	117
Diyorimsan.....	120
Hanuz 2.....	124
Savti Abdurahmonbegi.....	126
Nazzora qil.....	128
To'lqin.....	131
Bozurgoniy.....	134
Ne ajab.....	138
Bir tarahhum aylamas.....	141
Layli va Majnun dostoni I.....	142
Layli va Majnun dostoni II.....	144
Jonim erursan.....	146
Ovozing seni.....	149
Ofarin.....	152
Assalom.....	154

Alla.....	158
Dog'men	159
Ey, qaro qoshim mening.....	161
Sog'inib.....	163
Rahmat, onajon	166
Xulosa	171
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	173

O'LMAS RASULOV

YAKKAXON QO'SHIQCHILIK

(O'quv qo'llanma)

Toshkent – «Barkamol fayz media» – 2017

Muharrir: A. Abdujalilov

Tex.muharrir: A. Kuchkarov

Musahhihlar: O. Doniyorov, Sh.Rahimova

Kompyuterda

sahifalovchi: I. Mamarasulov

Barkamolfayz@mail.ru Nashr.lits. AIN^o284, 12.02.2016. Bosishga ruxsat etildi: 20.12.2017. Bichimi 60x84 ¹/₁₆. «Times New Roman» garniturasida. Ofset bosma usulida bosildi. Sharti bosma tabog'i 11,25. Nashriyot bosma tabog'i 11,45. Tiraji 200. Buyurtma № 33.

**«Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi»da chop etildi.
Toshkent shahri, Olmazor ko'chasi, 171-uy.**

ISBN 978-9943-5010-6-5

9 789943 501065